Přítomnost

ROČNÍK VIII. V PRAZE 4. LISTOPADU 1931. ČÍSLO 44.

Všechny chance demokratickému parlamentu.

Není ještě jasno, z jakých důvodů pocítil p. ministerský předseda potřebu pronésti v rozpočtovém výboru tuto větu: „Kdybychom nebyli dost rozumní a nedávali ochotně státu vše, čeho potřebuje k svému zdravému životu, neobešla by se vláda bez výjimečného zařízení zmocňovacího, kterým by bylo zajištěno, aby stát mohl žít a dále se vyvíjet.“ Pan Udržal má u nás jakožto demokrat kredit, a podle celé jeho dosavadní činnosti zdá se mu jakékoliv diktátorské plání a snažení býti naprosto vzdáleno; je to klidný člověk, který nedělá skoků, nepochybujeme, že to také tentokráte myslil dobře, a není proč ho podezřívat a stavět proti němu barikádky. Předpokládám, že p. ministerský předseda pronesl svou větu jen z důvodů výchovných, a nebudeme proto debatovati o tom, má-li se demokratický způsob vedení státu udržeti, poněvadž to se nám rozumí samo sebou, nýbrž o tom, je-li tohle dobrý výchovný způsob.

Nejprve: nikdo nesmí přehlédnouti to „kdyby“ a několik „by“, která se vyskytují v citovaném výroku. Je to věta s maximem podmínečnosti, a je zřejmo, že se v ní nejedná o situaci dnešní, nýbrž o nějaké jiné, která by snad mohla nastat, kdyby . . . Jistě má pravdu „Venkov“, tvrdí-li, že to ministerský předseda jen tak akademicky uvažoval. Otázka jest, není-li lépe takto akademicky uvažovat potichu. Jestliže u žurnalistů jsme zvyklí, že myš rodí a porodí hory slov, u ministerských předsedů jsme navykli tradici reservovanosti: tady často rodí hory skutečností a porodí myš, pokud jde o veřejný projev. Musí tedy každý ministerský předseda počítati s tím, že jeho slova obvzláště se váží, vykládají a se strany na stranu převracejí; nikdo nemyslí, že se přihlásí k slovu osobnost tak oficielní, aby sdělila, že slyší trávu růst. Protože ministerský předseda je něco zcela jiného než politický teoretik, očekává se, že bude mluviti jen o situacích aktuálních a uzrálých k řešení. Jako se neočekává, že bude akademicky uvažovat před veřejností, co by bylo, kdyby zkrachovala třeba Živnostenská banka, tak se také neočekává, že bude veřejně akademicky uvažovat, co by bylo nutno udělat, kdyby náš parlament zkrachoval, když ještě nekrachuje. Omlouváme tím ony časopisy, které se proti Udržalovi ozvaly. Jsme zvyklí dívat se na chefa vlády nikoliv jako na teoretika, nýbrž jako na posla skutečností a kdykoliv otevře ústa, máme právo myslit, že se něco děje, a nikdo nám to nemá vyčítat.

Když už tedy tak akademicky uvažujeme: že by se vláda neobešla bez výjimečného zařízení zmocňovacího, kdyby parlament ztratil schopnost dohodovat se o státních potřebách a vůbec se usnášeti, to pokládáme za samozřejmost. Žádná vláda, hodná toho jména, nemohla by nečinně přihlížeti, kterak se řítíme do chaosu, a žádná vláda neměla by se v takovém případě ostýchat o zmocnění požádat. Neboť sbor ministrů není jen trpný pozorovatel parlamentního stavu, nýbrž odpovědný vůdce v činech a nemohl by pro vádu stran nechati stát bez prostředků a bez vedení. Ale podle našeho názoru musila by taková nutnost býti nejdříve důkladně dokázána. Takový stav jistě by mohl teoreticky nastati, jak vidíme na událostech v jiných státech evropských. Ale je tento truchlivý stav už přede dveřmi, aby bylo nutno o tom mluvit? Je-li taková řeč pronášena bez nutnosti, její následek je toliko zbytečné znepokojení. Soudíme, že p. ministerský předseda chtěl jen stranám obzvláště důtklivě uvésti na pamět nutnost dohody a činů. Není jisto, musil-li při tom zajíti až k narážce na zmocňovací zařízení.

Neboť ještě mnoho jiného musilo a mohlo by být dříve vyzkoušeno. Vycházíme při tom z toho názoru, že si máme obzvláště vážiti té okolnosti, že u nás demokracie ve své původní podobě byla zachována, ačkoliv v okolních státech je otřesena, a že musíme se snažiti, abychom si tuto cennou okolnost i pro budoucnost zachovali. Ušetří nám to leckterý zmatek. Proto musíme dáti demokratickému parlamentu všechny chance, i když se vyskytnou obtíže, a musíme dávati zásadně přednost parlamentnímu jednání s obtížemi před vládním nařizováním bez obtíží. Instituce demokratického parlamentu za to stojí. Byly těžké obtíže i v minulosti, a překonalo se to. Demokracie tak se nejlépe utvrdí, jestliže má možnost zkoušeti se ve všech příležitostech a získávati zkušenosti.

Kritisujeme zde často parlament, ale tentokráte musíme trochu vystoupiti na jeho obranu. Až dosud neukazují se žádná znamení, že by vládní většina přestala být schopnou zajišťovat státu jeho nezbytnosti. Kdyby i tento stav nastal, není zmocnění vlády jediným východiskem. Není přece tato vládní většina nenahraditelná a jediná možná. Můžeme ještě sestavit dvě nebo tři většiny jiné. Kdyby tedy dnešní většina stala se neschopnou, máme povinnost zkusiti to s nějakou jinou, ucelenější většinou. V dnešních poměrech, kdy ochota stran k spolupráci je zřejmý fakt, není třeba pokládat za nepřekonatelné překážky, které by dělala jedna strana nebo dvě strany. Poněvadž tato většina jest nebývale veliká a poněvadž i před jejími branami čekají ještě další strany, ochotné ke spolupráci a vyloučené z ní nikoliv ze své vůle, není ani pak všech dnů konec, nýbrž je možno kazimíra vyloučit. Jasno je tedy, že v zájmu demokratického principu bylo by třeba nejdříve učiniti pokus s jinou většinou. Kdyby agrární strana bránila nutnostem naší obchodní politiky, je možno pracovati dále bez ní; kdyby socialistické strany se ukázaly překážkami v cestě za úsporností rozpočtu, tedy i bez nich by bylo možno. Zajisté každá většina nám musí býti milejší než vládnutí bez parlamentu. Musíme býti pro to, aby do poslední chvíle bylo užíváno dnešního systému se všemi jeho možnostmi. Parlament nesmí býti připraven o žádnou chanci. Musí býti využito všech možností, které poskytuje. Udrželi jsme demokracii, važme si toho a neopouštějme tuto cestu lehkomyslně ani v detailech.

Jsme proti jiným státům šťastni tím, že máme velkou, imponující většinu, kterou bychom dokonce ještě mohli

zvětšit, kdyby nám na tom záleželo. Nejednejme a nemluvme tedy tak, jako bychom toho štěstí neměli. Není proč voliti úzkou cestu, dokud můžeme jíti širokou. Pan ministerský předseda si v rozpočtovém výboru počínal jako muž, který by šel po široké silnici a pravil: kdyby tato cesta se mi propadla, půjdu tam onou úzkou pěšinou. Jistě že by šel. Jistě by si nesedl na okraj jámy, která přerušila silnici, a netruchlil by tam nečinně. Ale třese se nám už silnice pod nohama, abychom na to musili pomýšlet?* —*fp*—

POZNÁMKY

Bude to těžká práce.

V ministerstvu sociální péče pracuje se na návrhu zákona o snížení pracovní doby; dokonce se již v tisku objevilo znění osnovy, ale bylo dementováno. Přes to hlavní zásady zákona můžeme považovati za známé.

Málokdy je tak těžko odpověděti na otázku: „Co dělat?" jako v tomto případě. Patříme k zásadním přívržencům tohoto směru, který usiluje o zkrácení pracovní doby. Nerozhoduje v nás při tom jen zřetel humanitní a sociální, nýbrž i hledisko hospodářské. Vycházíme z toho názoru, že racionalisace definitivně (ne jen přechodně) zbavila práce větší počet zaměstnanců, než je možno na trvalo snésti. Soudíme, že není možno prostě vypustiti do světa racionalisaci a nestarati se o její sociální důsledky. Svět provedl zatím jen racionalisaci barbarskou, t. j. takovou, která postupuje bez zřetele k lidskému prvku. Jestliže všechnu svoji výrobu dokonale zracionalisujeme a vytvoříme při tom trvalé milionové armády nezaměstnaných, je těžko v takové racionalisaci shledávati dobrodiní. Bude tedy nutno racionalisaci doplnit řadou opatření sociálních. Bez nich bude působit jen jako jakési velmi zlé dobro. Zkrácení pracovní doby mělo by s tohoto hlediska zejména ten význam, že by pomohlo nalézti práci pro určitou část nezaměstnaných. Je to marno, dříve nebo později musíme si vysoukat rukávy a pustit se do metodického zápolení s některými neblahými následky zdokonalení strojové výroby. Jestliže někdo pochybuje o tom, že stroje omezují lidskou příležitost k práci, je pololepý. A jestliže o tom někdo nepochybuje, ale odmítá se starati o lidi práce zbavené, je nesvědomitý.

To jest první problém. Druhý je v tom, co počíti se mzdami při zkrácení pracovní doby. Doufáme, že během doby přece jednou podaří se přesvědčit výrobce o jejich nejvlastnějším zájmu na tom, aby byly placeny slušné mzdy. Průměr dnešní výroby jest zařízen na odběr širokých vrstev — zámožní sami by uživili jen velmi malé procento nynějšího rozměru výroby. Nemůže se tedy mohutná výroba udržet jinak než v prostředí slušných mezd a platů. Toto poučení patří do nové teprve se rodící nauky o pěstování konsumu, která jest výrobcům (zejména našim) dosud katastrofálně neznáma. Jejich oči naučily se upírat se jen na žebříček, na němž znaménko výrobních nákladů leze nahoru nebo dolů. Zájmu o cílevědomou podporu koupěschopnosti bude třeba teprve je učiti. Je nutno otevříti jim oči nad tím, že strážci slušných mezd mají býti výrobci skoro právě tak jako dělníci. Jinak dlouho potrvá dnešní stav, kdy výrobci měli by napsati nad vrata svých továren hořké, ale pravdivé moto: vyrobil jsem, nevím komu. — Zkrácením pracovní doby, budou-li při tom také sníženy mzdy (a zdá se, že připravovaný zákon s tím počítá), nebude nijak pomoženo konsumu, ačkoliv věru pomoci potřebuje. Stane se jen tolik, že část dosavadních mezd se přestěhuje z jedněch kapes do druhých; schopnost konsumu se o nic nezvýší. Zkrácení pracovní doby bez opatření, aby byly udrženy mzdy na stejné výši, neznamená vlastně nic jiného, než že dosud zaměstnané dělníky propustíme na šestinu doby z práce a opatříme si na tu šestinu doby dělníky jiné, dosud nezaměstnané. Znamená to, že snížením zaměstnanosti jedněch částečně zmírníme nezaměstnanost druhých, což je snad také rozumná věc, ale neznamená to o nic více. Má-li zkrácení pracovní doby býti opravdu zkrácením pracovní doby a ne něčím jiným, na př. zkrácením zaměstnanosti, bylo by nevyhnutelno zajistiti dosavadní výši mezd, jak to také učinil zákon z r. 1918, zavádějící osmihodinovou dobu pracovní. Zkrácení pracovní doby se snížením mezd nemá charakter oné reformy, jak na ni musíme pomýšleti. Jestliže nějaká továrna pro nedostatečnou zaměstnanost sníží zaměstnanost svých dělníků na tři dny v týdnu, je to ovšem také vlastně zkrácení pracovní doby, ale neodvážili bychom se to tak nazývat. Jen takový zákon o zkrácení pracovní doby bude zasluhovat svého jména, který mzdy ponechá beze změny, a jen to je ideální řešení, kterým budeme schopni přiblížiti se budoucnosti.

Ačkoliv dobře víme, že jedině toto je správný směr, musíme se přiznati, že nevíme, jak to vše hned zařídit a prosadit, a neví to asi ani ministr sociální péče Czech, o jehož dobré vůli není možno pochybovati. Je to asi jako se cly: také tu víme, že jedině snižování cel je správný směr, ale nevíme jak jej v nynějších poměrech probojovati. Ukazuje se už nyní, že zákon o zkrácení pracovní doby nelze prostě napsati na papír a usnésti v parlamentě. Bude muset předcházet dlouhá doba mezinárodního vyjednávání a propagace. Žádný stát sám o sobě nemůže takovou věc provésti, nechce-li svou výrobu uvésti na pokraj zhroucení. Dosud platí a bude dlouho platit železný zákon konkurence výrobních nákladů. Usnésti se na takovém zákoně bez mezinárodní dohody, která by zajistila stejné pracovní podmínky ve všech zemích, by byla radost, která má krátké nohy: buďto by výroba takového státu přestala být schopnou potýkat se s cizí soutěží, nebo by to byl zákon jen na papíře, bez významu.

Vidíme tedy před sebou dlouhou a obtížnou cestu k tomuto, zajisté potřebnému cíli. Jestliže si někdo myslí, že věc se dá vyřídit jedním hlasováním v československém parlamentě, vyznačuje se neklamně charakterem hospodářsko-politického naivy. Ačkoliv tedy plně sympatisujeme se skutečným zkrácením pracovní doby (ne s takovým zkrácením, které je v podstatě snížením zaměstnanosti), nemůžeme hnáti do nesplnitelného radikalismu v té věci. Ideál jest jedna věc, a metoda, jak k němu dospěti, věc druhá. Má svou cenu, že víme jasně, k čemu chceme dospěti, máme aspoň mapku pro své budoucí činy. Pokud se však metody týká, zdá se, že není jiné cesty k uskutečnění, mimo cestu mezinárodní úmluvy. Není to první ani poslední věc, jejíž uskutečnění závisí na mezinárodní dohodě. Snížení cel, odzbrojení, problem dluhů jsou jiné takové věci. Nikdo nemůže za to, že tyto problémy lze řešiti jen spoluprací všech států. Ale za to mohou někteří lidé, že v době, která čím dále tím více je odkázána na mezinárodní spolupráci, hlásají směr, který tomu nejvíce může překážet, směr nesnášelivého nacionalismu. —*fp*—

Jde Anglie tak mohutně napravo?

V Anglii vyhrála volby koaliční vláda s basí všenárodní ve znamení SOS. Je to zásluha čtyř nebo pěti lidí: MacDonalda, Snowdena, Baldwina, Herberta Samuela a sira Johna Simona. První dva jsou socialisté a vedli předešlou vládu dělnickou. Když viděli, že na podkladě stranickém a stavovském nelze řešit krisi státní a světovou, rozhodli se přibrat zástupce ostatních složek národní společnosti do vlády. Něco podobného udělali liberálové Asquith a Grey za krise válečné. Baldvin, vůdce konservativců, má při tom ohromnou zásluhu, že „zahodil příležitost", že nehnal do voleb samostatně, jak si přála pravice strany, nýbrž podřídil se obecné dohodě a socialistickému premierovi. Liberálové za to šli s ním do koalice a volebního kartelu. Společný program není nic jiného, než sanace státních financí a vyrovnání celé bilance národního hospodářství. Ministerskému předsedovi dává se osobně téměř neomezený mandát, aby k vytčenému účelu učinil vše, co uzná za dobré. Jeho vlastní strana, Labour Party, však na tuto platformu nešla a vynutila tak nové volby, ač o jejich výsledku nemohlo býti pochyby. Národní parola nemohla se minouti účinkem u britských mas za okolností tak mimo-

*) Při uzávěrce čísla dostáváme do rukou nový, vysvětlující projev p. ministerského předsedy o té věci. Bere v něm své věty všechno aktuální ostří.

řádných, jaké nyní prožívají. Ve všech vrstvách se na vyzvání vlády hromadně odpovědělo. I vyloženě dělnické okresy volily národní kandidáty. Liberálové šli s sebou, ač nemocný a zahořklý Lloyd George protestoval a pokusil se vzkřísit fanatism volného obchodu. Lze odhadovat, že aspoň čtyři pětiny liberálních hlasů přelily se do vládního tábora. Labouristi (se ziskem jednoho milionu hlasů od liberálů) ztratili tak úhrnem aspoň tři miliony ve prospěch nového nacionalismu — který je ovšem představován většinou starými konservativci. Mezi zvolenými kandidáty koalice jsou čtyři pětiny příslušníky strany Baldwinovy — což je prostě důsledek té okolnosti, že strana konservativní je povždy nejsilnější britskou organisací a mohla postavit také tentokráte přes 500 kandidatur, kdežto liberálové všech odstínů jen něco přes sto a dělnická frakce MacDonaldova jen šestnáct. Mezi kandidáty vládními byla „předem sjednána harmonie". Je to přesun napravo? Je to reakce v Anglii? Naprosto ne. Konservativci přinesli právě takovou obět, že se podřídili volbám na této platformě při všenárodním programu a cizímu vedení, jako ti liberálové a labouristi, kteří přistoupili na kompromis. Baldwin to mohl vyhrát sám, třebaže ne tak slavně. Liberálové by byli rozdrceni mezi dvěma žernovy a konservatismus mohl triumfovat bez jakéhokoli omezení se svým ochranářstvím a imperialismem. Ale konservativní strana není jednotná. Vedle tvrdošíjných zpátečníků a šovénů typu Beaverbrookova nebo Rothermereova jsou tu státníci evropského typu a vysoké intelektuální a morální úrovně, jako Baldwin nebo bratří Chamberlainové. Baldwin nechce ryze stranickou až reakční politiku konservativní, právě tak jako MacDonald a Snowden nechtějí hnát socialismus až do revoluce a liberálové typu Samuelova nebo Simonova udržovat dogma svobodného obchodu, i když už je to jen volný dovoz a žádný vývoz. V Anglii se prostě spojili lidé zdravého rozumu a svobodného myšlení, aby udělali bez ohledu na strany a jejich omezené, po případě sobecké názory a zájmy, co za dobré považují. Labour Party je po té stránce také typická stavovská strana, ve které je dosud pramálo socialismu, jak mu MacDonald vždy rozuměl: společenská a světová reforma, ne pouhé zlepšení pracovních podmínek odborově organisovaného dělnictva. MacDonald nic nezapřel ze svých ideálů, ale je zvyklý pracovat se skutečností. To, co je dnes úkolem v Anglii i v Evropě, dá se udělat jen na cestě dohody spoluprací všech. Myšlenka realisovaná a vítězná v Anglii je myšlenka, která jediná může uzdravit celý svět.

R. P.

Škodlivé stroje.

Kdyby byl někdo ještě před málo lety pronesl slova „škodlivý stroj", byl by si každý pod tímto označením představil zkázonosný vynález, který ničí lidské životy a statky, na př. kulomet, bitevní loď, chrlič plamenů nebo tank. Jiné stroje byly bezmála sto let předmětem lidského obdivu a vděčnosti. Lidé na ně hleděli jako na své ochotné, spolehlivé a skromné pomocníky, kteří je zbavují nejobtížnějších prací, zkracují jim pracovní dobu a zrychlují i zlevňují výrobu; a věřili, že s pomocí těchto neživých kamarádů stvoří si jednou na zemi zlatý věk obecného blahobytu.

V posledních letech se však poměr lidí k strojům značně změnil, a výtky škodlivosti dostává se často i takovým strojům, které konají nějakou užitečnou práci. A to nejen z úst roztrpčených dělníků, kteří byli výkony strojů připraveni o svůj výdělek, ale i z úst průmyslníka, jemuž oddaně sloužily. Dokladem tohoto překvapujícího obratu je brožurka „Pryč s nezaměstnaností", již napsal a vydal nedávno pan Antonín Hynek, majitel tkalcovny ve Svitavách.

Autor tohoto spisku, jehož češtinu i různé názory národohospodářské ponechávám stranou, přičítá všecku vinu na nynější nezaměstnanosti pokroku strojní techniky a rozeznává dva druhy strojů, užitečné a škodlivé. Do třídy užitečných počítá všecky stroje, jež slouží vědě a umění, dále stroje poháněcí a dopravní a konečně všecky stroje, které člověku pomáhají při práci; za škodlivé pak pokládá ony stroje, které pracují samostatně a potřebují člověka toliko k obsluze. A u těchto posledních navrhuje omeziti jejich výkon tou měrou, aby nezaviňovaly nezaměstnanost lidí. Jako příklad navrhuje pro obor textilní, aby se u strojů, jež vyrábějí vlněnou přízi a látky, snížila výkonnost zvolněním běhu o 20 procent, u strojů na bavlněné zboží pak aby se zvýšil stav dělnictva tím, že by příště každý tkadlec obsluhoval jen jeden stav místo nynějších dvou. A vypočítává, že kdyby se mimo tato opatření ještě snížila pracovní doba dělníků na čtyřicet hodin týdně, že by se tím cena hotových výrobků nezvýšila více než o 5 až 10 procent.

Nepokládám arci tuto cestu za schůdnou, protože by umělé snižování výkonnosti strojů znamenalo technicky krok zpět, že by nebylo snadno zabrániti vyššímu využívání této výkonnosti bezohlednou soutěží, a mimo to je u mnohých strojů spolehlivý výkon podmíněn jejich určitou rychlostí. A myslím, že zatím lze nadvýrobu snadněji odstraniti snížením pracovní doby.

Ale to rozlišování strojů na užitečné a škodlivé je názor, jehož bude musit budoucnost náležitě dbáti, třeba se znaky pro zařadění do té či oné skupiny budou zhusta lišiti od znaků p. Hynkových. Jeden a týž stroj může být dnes užitečným a za rok škodlivým, dle toho, nahrazuje-li nedostatek dělníků nebo rozmnožuje-li nadbytek jich. Automat, který prodává vstupenky, potraviny nebo pohlednice, může být vítaným pomocníkem obchodního podniku za nedostatku lidských prodavačů, nechápu však, jaký účel mají automatické váhy na lidi, jež byly nedávno rozestaveny v pražských ulicích a sadech, když nedaleko každé z nich sedí stařeček invalida u své decimálky, který vykonává touž práci přesněji a o 60 procent levněji.

Užitečnost nebo škodlivost stroje třeba posuzovati nejen dle jeho pracovního výkonu, ale i dle jeho hospodářské a sociální funkce. Každý dělník je zároveň obyvatelem, občanem a spotřebitelem, kdežto stroj nejí, nenosí šatů, neplatí daní ani neudržuje populaci, byť pracoval za deset lidí. Kdyby se bylo v horečce racionalisační pamatovalo také poněkud na zásady laborétismu, vypadal by svět dnes lépe. Nechť nikdo už neopakuje tu starou, ošuntělou nepravdu, že hospodářský život nemůže dbát zásad etických; také v hospodářském životě se mravnost trvale vyplácí. Co je platno výrobcům a obchodníkům, že ušetřili racionalisací minulých let na mzdách zaměstnanců, když o stejný počet hlav snížili počet svých konsumentů a nahradili jej strádajícími nespokojenci, živořícími z obecných podpor?

Karel Scheinpflug.

Lžihumanistická pakáž.

To jsou slova, která padla v národní demokracii v době, kdy situaci v národní demokracii ovládal generální tajemník Hlaváček. Byla to slova, která ukazovala, jak národní demokracie se dostala na scestí od dob, kdy v jejích řadách stál ještě jemný a vzdělaný Drtina. Ale čas sešel se s časem a i gen. tajemník Hlaváček padl. — I přispěchal Jiří Stříbrný, aby provedl krkolomný důkaz, že Hlaváčkovi podrazil nohy Hrad a Beneš. — Jiří Stříbrný nevěří národní demokracii, jejíž užší předsednictvo řeklo výslovně, že resignaci Hlaváčkově nepředcházely politické nebo ideové spory, ale že se jednalo o závady ve vedení stranické agendy a hrubé porušení důvěrnosti. — Jiří Stříbrný není ochoten věřit situaci, v níž by Dr. Beneš nehrál roli zlého Dětřicha, který šidí hodné Fridolíny. Tak tomu bylo v případě Ciriaci - Kordač. I tu musil Jiří Stříbrný ve svém tisku se hodně namáhat, aby mohl Černého Petra podstrčit Benešovi. — Ne; situace je prostá: Hlaváčka hodili přes palubu národní demokraté, jejichž Dr. Kramář v těchto dnech ostře se pustil do exposé Dr. Beneše. Ale Jiří Stříbrný si dovede pomoci; udělá z Hlaváčka obět Dr. Hodače, z toho muže Dr. Beneše a Dr. Kramářovi dá roli naivky, která neví, co se kolem něho děje. Dr. Kordač bude mít nyní pokoj; list J. Stříbrného musí zachraňovati Hlaváčka. Čteme v „Národních listech", že „ty historky o dr. Hodačovi jako vykonavateli nějaké tajné vůle a tajných přání dr. Beneše nutno přičísti té pathologické mentalitě, která je chorobným zatížením našeho veřejného života". Kdo by tu nevzpomenul na to, jak Masaryk mluvil o pathologické ssedlině, kdo by nevzpomenul, jak národní demokracie se tehdy rozčilovala? Táž národní demokracie, která se dnes postavila proti Hlaváčkovi, v jehož éře padla slova: lžihumanistická pakáž?

V. G.

Arijský paragraf.

Jeden německý spolek v severních Čechách byl v těchto dnech úředně donucen, aby vypustil ze svých stanov paragraf, který znemožňuje židům účast ve spolku. Je to podivná situace: Čsl. úřady, které nejsou Němci dvakráte milovány, musí tu hájit proti Němcům dobrou věc. V českém politickém životě antisemitismus živoří, chytají se ho jenom temné živly nebo strany ve své agitaci tak ubohé, že i antisemitismus se jim hodí do krámu. Jinak je tomu mezi Němci. Tam antisemitismus plně kvete. Uplatňuje se na německé universitě, je velkým argumentem v boji německých politických stran, má vliv i na německou žurnalistiku. Má vliv i na poměr německé Prahy a německé provincie, neboť německý venkov německou minoritu v Praze nepovažuje za čistokrevnou. Isolace německého pracovního souručenství, jak se zejména projevila při posledních volbách v Praze, byla vyvolána touto rasovou nenávistí mezi našimi Němci, i když jsme si vědomi toho, že německé pracovní a hospodářské souručenství politicky selhalo a nedovedlo si zajistiti sympatie a podporu druhých větších německých stran. Rasová nenávist v německém táboře je hluboká trhlina. Některé politické frakce, jako na př. němečtí nár. socialisté, vpisují antisemitismus otevřeně na svůj prapor, jiné strany používají agitace antisemitské hlavně před volbami, třebaže neopovrhují židovskými hlasy, naopak, dovedou se o ně ucházeti. Má-li německý politický a kulturní život mnohé příznivé rysy, pak tento nechutný antisemitismus v německém veřejném životě je zjevem, který odpuzuje, a který je současně svědectvím, že naši Němci budou muset projít ještě delším údobím, než se zbaví této ošklivé vlastnosti, která je činí daleko nesympatičtější než ty, proti nimž táhnou ve jménu antisemitismu. *V. G.*

S čím souhlasíme.

Deset let Kramářovy prognosy osudu bolševické revoluce. „Byl bych poslední, kdo by se chtěl posmívati Karlu Kramářovi, že ve své knize „Ruská krise", jež vyšla před deseti lety, předpovídal další osudy ruské revoluce mylně. Vždyť ohromnou většinu knih, jež o Rusku byly napsány, ať byly bolševismu příznivé nebo nepříznivé, stihl týž osud. Skoro všechny viděly do budoucnosti špatně. Vzpomínám-li fiaska zmíněné knihy Kramářovy, je to proto, že tisk národně-demokratické strany v poslední době přímo provokuje, abychom se dnes podívali zpět, co o bolševické revoluci tvrdil. V posledních týdnech totiž Národní listy a Národní politika, jež se v názoru na ruskou revoluci vždy ztotožňovaly se stanoviskem Kramářovým, projevují nesmírně starosti o to, zda sovětské Rusko bude s to zaplatit svým kapitalistickým dlužníkům. To je poslední etapa jejich poměru k sovětskému Rusku, etapa, za kterou by se měly rdíti. Nejen proto, že mají větší starosti o cizí kapitál než o Rusko, ale hlavně proto, že samy si před myslícím čtenářem vydávají svědectví, jak mylně posuzovaly ruskou revoluci. Či není to prohra stanoviska, jestliže se dnes podrývá důvěra v platební schopnost režimu, o kterém se tak dlouho a tak apodikticky tvrdilo, že vůbec není schopen nic vykonati, leda hospodářský, kulturní a mravní rozvrat? Kodexem tohoto názoru na bolševismus je právě Kramářova kniha „Ruská krise". Psána byla s předpokladem, že bolševismus je nadobro hotov, že už (1921) úplně zkrachoval, že sovětská vláda je před pádem. Kramář byl o tom tak železně přesvědčen, že v knize své otiskl svůj návrh ústavy pro pobolševické Rusko, jehož uskutečnění čekal od ruské emigrace. Všechno to vývojem bylo usvědčeno jako velká naivnost. Minulo deset let, sovětský režim dodnes nepadl, naopak politicky drží se neochvějně a po stránce hospodářské je na tom také mnohem lépe než před deseti lety. Dnes jen zaslepený nenávistník bolševismu nemůže vidět, že Rusko vyšlo již z bouřlivé periody revoluční a přistoupilo k hospodářské a kulturní rekonstrukci země. Dnes je zřejmo, že úsilí přebudovat Rusko ve stát socialistický je svérázný, dnešnímu společenskému úsilí i malé kulturnosti země odpovídající proces, odstraňující radikálně vše, co carské Rusko drželo v nicotnosti a ztrnulosti. V sovětských novinách, časopisech, protokolech sjezdů ozývají se hesla: pracovní disciplina, zvýšení pracovní energie, zvýšení tempa a kvalifikace výroby, odstranění negramotnosti. Bude snad dr. Kramář a jeho tisk ještě dnes tvrdit, že to vše bolševici propagují, aby zničili ruský národ a vydali jej Němcům?

Není tedy nemístné, připomínati desáté výročí Kramářovy knihy. Veškeré její předpoklady zklamaly úplně a nadobro. Sovětský režim nepadl. Tento fakt měl by přiměti ty, kdo tak špatně předpovídali, k jisté reservě." (*Dr. Jan Slavík v „Sobotě".*)

*

Pozdní pokání. „Železniční správa chce zavésti podle zpráv, které se v tomto směru objevily, snížení některých dopravních sazeb, v prvé řadě snížení zpáteční nedělní jízdenky, aby mohla lépe čeliti soutěži automobilové dopravy. Je to opatření chvályhodné, protože jedině toto je rozumný způsob soutěže s auty, jenže na tuto dobrou cestu se daly dráhy trochu pozdě, když již zašly hodně daleko po cestě nepravé. Neboť posledním zvýšením jízdného o 20% vyvolaly si samy novou konkurenci na silnicích, kterou musí nyní pracně potírati. Je ovšem pochopitelno, že si silniční dopravci nedají tak snadno vzíti své obecenstvo a tak se teprve teď ukazuje, jak nerozumným a nebezpečným opatřením bylo loni zdražení jízdného.

I pozdní pokání je však důkazem účinné lítosti a je konečně dobře, že vůbec přišlo. Situace drah je však taková, že tento krok nemění ničeho na tom, že bude třeba provésti důkladnou reorganisaci drah, stejně jako celého státního podnikání. Není možno, aby jejich investice byly opět hrazeny úvěrem a aby stát musil kromě toho doplácet na výsledek jejich provozu." („*Hospodářská politika*".)

POLITIKA

Katolická aféra.

O prázdninách naskytla se lidem, nadaným větší dávkou skepse in rebus catolicis našeho státu zajímavá podívaná, která byla zatím skončena toliko úředně, což znamená sice poslední slovo v církvi samotné, ale nikoliv v přesvědčení jejich vyznavačů. Resignace, anebo lépe řečeno formální řešení odchodu pražského arcibiskupa Kordače vyvolalo aféru, která u církevně lhostejných lidí prozradila zájem, u katolíků, vychloubajících se římskou autoritou jako pevným bodem svého světového názoru, zmatek, u našich Němců dokonce lokální patriotismus. Osobní věc monsignora Kordače byla naší republikánské mysli pojednou aktuálnější než pád španělské diktatury anebo anglické libry, a figura papežského nuncia Ciriaciho přikryla svým červeným pláštěm úplně vzpouru anglických námořníků a politickou mapu německou. Poměr národa k Římu vyrovnávali na chvíli strážníci, rozestavení ve Voršilské ulici kolem nunciova paláce, na vztek nevěřícím pučistům a ku škodolibosti katolíků.

Odkud tolik zájmu o katolicismus, o němž lidé volně myslící psali přece jako o „mrtvole, pohřbené inkvisicí staletí?" Kde se vzalo najednou tolik rozhořčených katolíků, kteří svatou disciplinu, v jejímž okruží si téměř mučednicky libovali, svlékali přímo s laickou rozkoší? A proč právě Němci předešli český vzdor v otázce tak ryze národní?

I když přiznáme této aféře mnoho osobní příchuti, přece nemůžeme zájem o ni vysvětlit jenom osobností, i když šlo o biskupa tak sympatického, jakým je dr. Kordač. Lidem, kterým již dávno vypráhlo hrdlo po výkřicích o římském súčtování, chyběla najednou potvrzenka a stáli v překvapení nad tolikrát pohřbeným živým tvorem. Konstatovali najednou, že převrat ani nelikvidoval to, o čem byli přesvědčeni, že bylo přímo suspendováno revolucí. Omyl, na kterém budovaly ještě několik let po

tom aspoň teoriticky i levicové strany, které v praxi už dávno vlastně dělaly politiku s katolíky, nemohouce se vyhnout skutečnosti, která byla v silné existenci strany lidové, programově dokonce jim bližší nežli byly v těchto revolučních dobách sociálních požadavků strany národní pravice. Tato nutnost spolupráce vyrazila nakonec možnost rozluky církve od státu, kterou propásla revoluce v jakémsi laskavém a politicky nepochopitelném nezájmu ministerského předsedy Tusara o věci katolické. Nechceme suponovat Tusarovi mínění celé tehdejší ministerské rady, ale zde jsme u pramene modu vivendi, tolik zazlívaného dru Benešovi a také u jedné z příčin Kordačovy aféry. Neboť nezájem nebylo ještě rozhodnutí, a toho si byl vědom diplomaticky bystrý Vatikán i v časech pro něho tak těžkých, jako byly poválečné, zejména v našem státu, kde nebylo tehdy možno dohlédnouti konce nově organisované církve československé, ani přehlédnouti sympatií, věnovaných mladým státem historické minulosti českého protestantismu.

Když zmizel Huyn a církev musila obsazovat pražské arcibiskupství, navštívil Tusara monsignore Micara z vídeňské nunciatury a tato návštěva nebyla pro Řím tak planá a marná, jak ji vysvětloval tisk anebo lhostejný předseda vlády, který na otázku vatikánského zmocněnce, jak obsadit arcibiskupství, odpověděl: „Dělejte si, co chcete." Odnášel-li si Micara od Tusara jenom čtvrtku papíru s napsanými jmény profesora Kordače a tehdejšího administrátora dra Kašpara, byl si jistě Micara dobře vědom toho jenom, jehož lhostejnost byla příjemnější než okamžité rozhodnutí, o něž se za tehdejší nálady možná ani nestálo. — Tato lhostejnost se strany státu v době velkých jiných starostí znamenala tedy jenom oddálení, kterého si nepovšimli lidé, kteří chodí na Václava s Husem. Nyní konečně věrni své tradici měli příležitost došlápnout si na Vatikán i s Kordačem, aby situace po dlouhé době nepřišla o svou komiku a aby uražená nevědomost byla usmířena.

Dr. Kordač, který vstoupil do arcibiskupského paláce rovnou z revolučního národního shromáždění, kde hájil manželskou instituci proti novému rozlukovému zákonu, nesl si vedle nadšeného obdivu několika mladých, vzdělaných katolických hlav jenom sympatie svých politických odpůrců. V kleru, který v těchto dobách čekal naivně na řešení kněžského celibátu a reformace liturgie, jich nenabral. Není nutno mít nějak zvlášť dobrou paměť, aby si člověk vybavil smíšené pocity kněžstva, jimiž byl nový arcibiskup uvítán. Neboť valná většina kleru měla přece své lidové kandidáty — vzpomeňme třeba Baara. Tak jako kdysi za války způsobilo potíže Kordačovo členství v Národním výboru u kněží vídeňsky orientovaných, tak i po převratu vyvolala tato osobnost rozpaky v kleru, který mylně odhaduje situaci, očekával hlavně v této době i pomoc pro sebe právě v slibech demokracie. — Správný instinkt lidí, volajících po životě, který nový arcibiskup zcela po katolicku obětoval církvi. — Římská autorita, kterou tento muž podepíral celý svůj život a jehož si vybrala nikoli náhodou v časech zlých, umlčela svobodné volání. Není tedy nynější rozhořčení těchto lidí spravedlivé v přísném duchu katolickém. Je to spíše přiznání, že občas svrbí každá disciplina, i ta dobrovolná, a že katolicismus může být někdy právě tak špatně a nevhodně uložen v rukou posvěcených, jako atheismus v hlavě volnomyšlenkáře. — Povinné mlčení českého katolického tisku bylo jenom božím darem, který zakryl zarudlé rozpaky novin, vzdálených formátu katolické ideologie Kordačovy na míle, jež byste stěží doběhli na trati Řím-Praha.

Nový arcibiskup provedl malý zázrak. Vřadil rozháranou arcidiecési do tužší disciplíny než panovala před válkou, dřív nežli kněžstvo mohlo zvážit skromné sympatie vlastními ambicemi. Druhý úkol byl těžší: změnit oddálení z dob Tusarových v rozhodnutí s konečnou platností. Situaci sice ulehčovala lidová strana, která byla v kabinetě, i ověřovací listiny nunciů, ale na arcibiskupa padala přece jen odpovědnost. On ze svého úvěru, který měl u státu, byl povinen odvádět do Říma. Jak těžká byla tato situace, vidíme z Husovy oslavy v roce 1925, na kterou nedoplatil monsignore Šrámek, politický druh Jiřího Stříbrného, který rozvířil tuto aféru do nemožností, aniž by slevil ze své laskavosti vůči Šrámkovi, nýbrž Kordač. Odjezd papežského nuncia Marmagiho rovnal se útěku a vysvětlení dra Kordače politicky neinformovanému Vatikánu zdálo se patrně příliš plastické. Od té doby nastalo ochlazení mezi monumentálním náměstím svatého Petra a skromnějším hradčanským, a nový nuncius Ciriaci měl možnost, aniž by překročil korektnost diplomata, tvářit se starostlivěji v domě svého hostitele, než slušelo hostu. Je přirozené, že poměr, který takto začínal, nemohl se dožít srdečnosti a že osobní příchuť padla na váhu v době těžké choroby arcibiskupovy, v níž tento asketa svaté otevřenosti netajil se svědomitým přesvědčením o odpovědnosti, kterou zeslabila choroba, a úmysly resignačními. — Konec — samotné řešení resignace — mohlo být a jistě bylo formálně vadné, ale rozhodně stálo na projeveném úmyslu samotného arcibiskupa, který přece mohl odpírat každému donucení a jehož energie mohla zmoci každou hrozbu, byla-li ovšem taková, jak psala Národní Politika, která jednou na základě „přesvědčili jsme se osobně" psala „o přepadení chorého starce" a po druhé „o svěžesti ducha".

Truchlivý výsledek resignace neleží ani v ní samotné, ani ve způsobu, jakým byla řešena. Obojí je vnitřní záležitostí církve, jejíž ohrady nepřeskočíme rozohněni sebe větší přízní k velké osobnosti Kordačově. Truchlivý výsledek této resignace, byla-li vynesena, ležel by v tragickém závěru života tohoto muže, který byl by zůstal schematem nejen nevzdělanému kněžstvu, ale i římské autoritě, za kterou bojoval. Možnost tohoto konfliktu čpěla by tragedií. Příšernou tragedií, o jejíž výpravu se již předem pokusil sám obratný aranžér Jiří Stříbrný s vlastním komparsem březanských poutníčků. — Žádný klasický hrdina nepadal by hlouběji jako v tomto duchovním dramatu starý arcibiskup. — To ostatní — až na Němce — jsou přívěsky každé, aféry u této zajímavější, protože je katolická a vidí se do ní hůře.

Jediní Němci nepřehlédli v aféře něco, po čem toužil s počátku Vatikán a za změněné situace konečně i stát. Nezapomněli na ono oddálení z převratu. Věříme, že i naši němečtí katolíci mohou mít mnoho důvodů pro ne-li srdečný — tedy aspoň dobrý poměr státu k Vatikánu, vždyť jde také o jejich kůži. Proto nepochybujeme, že jejich účast v této aféře byla míň katolická než německá a že antipatie, projevované proti nunciovi Ciriacimu, byly upřímnější než sympatie, věnované v tomto boji arcibiskupu Kordačovi. Nebylo pro Němce lákavějšího hesla, k vydráždění vlastenecky lehce vznětlivé Národní politiky anebo demagogického růžového tisku, nežli postavit proti sobě Kordače a Ciriaciho — Národ, anebo chcete-li Stát a Řím, a předběhnout hanlivě v tomto elánu pokorný český lid. „Deutsche Presse" je především list německých křesťanských sociálů a teprve potom katolíků. V tomto případě název listu dokonale vyjadřuje obsah. Nuncius, který právě tehdy končil

jedno z nejobtížnějších jednání, v jehož zdárný výsledek věřilo málo lidí, mohl právem rozzlobit šovinistické německé křesťanské sociály, neboť modus vivendi uspokojivě vyřešil hlavně hospodářský osud našich slovanských diecésí a i poměr k vratislavskému arcibiskupství. Tento zdárný výsledek svízelného jednání, který byl hodně osobním úspěchem nunciovým, mohl poplašit Němce tím více, čím méně přístupným byl nuncius požadavku nového německého biskupství.

O tyto zásluhy nunciovy byla složitější Kordačova aféra, při níž se opět po dlouhé době volalo více než jindy po odpovědnosti zahraničního ministerstva v čestné záležitosti národního biskupa, v naivním očekávání, že by se mohla skutečně dostavit nějaká nekorektnost se strany státu, která by mohla připravit o půdu nejen nuncia, ale i slovenské diecése. — To byla příčina kampaně německých křesťanských sociálů, s kterou se setkáte vždycky, jde-li o vážné zájmy státu, a to i tehdy, sedí-li tato strana ve vládě. Byl-li tento německý tisk potrestán, tedy plným právem, i když nehledíme jenom k církevní disciplině. Neboť tentokráte se Řím strefil na plno s víc než pokryteckou přetvářkou, jako tonu bylo v menší míře v českém táboře.

Pokud jde o tvrzení, že arcibiskup Kordač byl odstraněn osobní politikou monsignora Šrámka a Ciriaciho jako překážka sloučení lidové a ludové strany, neodpovídá toto tvrzení jistě skutečnosti a chce-li vyvolat pohanění obou zmíněných pánů, je v tomto případě naprosto nezpůsobilé. Každé zjednodušení naší katolické fronty může přivést jenom politické zlepšení, a to mnohem větší katolickým požadavkům nežli samotné politice. Bystrost arcibiskupa Kordače nebyla by jistě zakopla o neumělost tohoto argumentu, i když tento bývalý řečník revolučního Národního shromáždění viděl raději katolíka v kostele než v parlamentě.

Opakujeme: truchlivý výsledek této aféry byl by v intelektuálním konfliktu arcibiskupa Kordače s Římem — byl-li nějaký. A to by bylo ještě více než jenom vnitřní záležitostí církve — bylo by to ryze duchovní otázkou samotného arcibiskupa, za jejíž odpovědí by musil padnout jiný vykřičník nežli z ulice, jejíž zmatený zájem anebo pokrytecký pláč nevyvolala Kordačova osobnost — nýbrž aféra. O tom by se mohlo rozepsat jenom několik seriosních a kovaných katolických intelektuálů, ovšem spíše na papíru svých soukromých deníků než v sloupcích novin, neboť u těchto několika málo jednotlivců síla dobrovolné disciplíny přemáhá povinnou neohroženost. — Snad proto, že jsou dobrými katolíky. V kteréžto skutečnosti bude vždy nejasný poměr mezi Římem a špatnými katolíky, a mezi těmito a tak zvanou lhostejnou veřejností, která vždycky vybuchne, praskne-li katolická aféra.

Tyto okolnosti odůvodňují skepsi ve věcech katolických našeho státu i do budoucna. *Z.*

Stranické konfese.

III. (Proč jsem lidovcem?)

Jak jsem se tam dostal.

Do nedávna bylo dost divné, že mladý člověk, který viděl rodit se stát, který se ocitl najednou na začátku nové epochy, se přidal ke straně, která byla skoro ztělesněním všeho starého, odbytého, nemožného. Mluvilo se o pohodlnosti věřícího člověka nebo o kariéře, která kynula u strany v prvé chvíli skoro bez inteligence.

Ve skutečnosti nebylo v prvých letech republiky tak náramně pohodlné přiznat se k lidové straně. Dnes už se na to díváme klidně a také bez hořkosti dovedeme říci, že tu bylo určité risiko. To risiko bylo jedním důvodem, že jsem tam šel. Mladý člověk miluje romantismus: mohl být přeložen, byl tahán v novinách, byl pod přísnou kontrolou představených a přece občas zase mohl strhnout jako tribun lidu dav, který mu tleskal a nadšeně prohlašoval, že stojí za ním. Ukázalo se sice také, že za ním nestál, když toho bylo třeba, že dovedl hoditi klacek pod nohy, ale — snad jsem nebyl dosti opatrný, snad jsem v tom neuměl chodit, možná, že má vina. Byla zkušenost.

Vstup do lidové strany byla demonstrace proti stádovosti mas i inteligence. Šli houfně k socialistům, něco k národním demokratům, všichni křičeli pryč od Říma!, mluvilo se o pomstě za Bílou horu, hauzírovalo se husitstvím, brojilo se proti kněžím, rozbíjely se sochy, rodila se církev s protiřímským programem. Měl jsem snad podvědomou nechut být jako ti druzí: šel jsem k těm posmívaným.

Důvody málo ideové? Bezpochyby. Přiznávám se: v devatenácti letech jsem nestudoval ještě programy stran. Nebylo na to kdy. Doba chtěla čin. Tak tak, že jsme uklouzli válce. Studovali jsme skoro pod policejním dohledem, ale přece nás zasáhla jakási vlna mafie. Proti. Proti čemu? Co já vím. Teprve převrat dal tomu „proti" konkretní formu. Chtěl jsem se vybít.

Sháněl jsem apologii. Studoval jsem zároveň dějiny, zvláště partie o Husovi a Bílé hoře, pozemkovou reformu, Masaryka, Havlíčka, kterými se proti nám bojovalo, socialisaci, komunistický manifest, Marxe, školské poměry v Holandsku, Belgii, francouzskou rozluku, křesťanskou filosofii a sociologii, četl jsem kde jakou brožuru Volné myšlenky, všecky možné časopisy a noviny, tiskoviny německého centra, církevní zákony, všecko, čeho bylo třeba, aby člověk byl vyzbrojen do boje. Zprvu nesouvisle, potom systematicky. Něco už jsem znal. Painův Věk rozumu, Draperovy dějiny, to byly věci, se kterými bylo třeba se vypořádat názorově. Shledával jsem, že jsem se lajdácky učil náboženství. Bylo třeba všecko dohonit.

Tak už jsem se seznamoval s problémy náboženskými, sociálními, hospodářskými. Snažil jsem se získati vlastní názor. Mnohé bylo nejasné. Cítil jsem mnoho rozporů ideových, vnitřních. To rakušáctví, které bylo raison d'être oponentů, mi nedělalo vůbec obtíží. Což já věděl o poměrech v Rakousku! A i kdybych věděl. Pro mne to byla věc starých, kteří si to snad namíchali, ať si to spraví. Neměl jsem k tomu vztahů.

Jiné věci trápily. Myslím, že my mladí jsme měli to neštěstí, že jsme do všeho museli skočit skoro rovnýma nohama. Problémy rostly jako houby po dešti a ke každému bylo třeba ihned zaujmouti postoj. Zbývalo nám pořád málo času na přemýšlení. Nebyli jsme prostě generací klidnou.

Ale ty neustálé protináboženské argumenty proti lidové straně nutily napřed ujasnit si víru. Bral jsem hned od začátku politiku strašně vážně. Bylo jasno, že je třeba si uvědomit, mám-li víru a chci-li a mohu-li podle ní žít.

Víru jsem měl z domu. Byla trochu zaprášená na studiích, také jsem chodil časem do kostela jen proto, že to byl předpis, ale události po 28. říjnu mou víru jaksi vzkřísily. Otázka víry je otázkou milosti Boží. Někdo tomu nerozumí a bylo by marno vykládat. Také bych těžko líčil, jak a kde a proč jsem našel živou víru. Věřím

a ne proto, že jsem pro to snad našel odůvodnění v knihách.

Zdůrazňovalo se také, že víra musí být hájena politicky. Přiznávám se, že tato negativní stránka se mi tuze nezamlouvala, chtěl jsem dobývat a nikoliv hájit a hledal jsem ještě jiné opodstatnění svého vstupu do strany.

Osobní zájem.

Přijít do strany a přečíst program nestačí. Je třeba hledat odůvodnění. U mne zvláště, protože jsem přišel do strany jaksi z opposice proti tradovaným názorům. Chtěl jsem spravedlnost. Každý člověk je posedlý troškou spravedlnosti. A chtěl jsem spravedlnost také pro svůj názor. Vládnoucí strany té spravedlnosti nedávaly. Denně jsem se setkával s případy, že právo bylo pouze na straně vládnoucích. Konečně jsem to zkusil také na vlastní kůži.

Lidová strana mi zaručovala spravedlnost. Bojovala o ni. Bojovala o kus mé občanské svobody. Možná, že jsem v tom přepiatý, snad jsem některé případy přeceňoval, ale nesnesl jsem skutečně ani zdání teroru a nátlaku. Chtěl jsem svobodu, aniž bych se musel vzdát svého přesvědčení. Lidová strana mi zaručovala tuto svobodu. Zaručovala také svobodu slova. Velmi na mne působilo, že olomoucký Našinec pod vedením kanovníka Světlíka a později šéfredaktora Zamykala nebál se uveřejniti mé projevy, které vyjadřovaly často odlišné mínění nebo poukazovaly na nutnost jiné práce, než jak se tomu rozumělo v politickém ústředí.

Byl to tedy můj osobní zájem být v této straně. Ale od osobního zájmu je třeba se dobrati v politice jakési všeobecnosti. Proč je tu strana pro všecky a proč právě tato strana? Osobní zájem je konec konců úzký. Z prvního opojení vyrůstala skutečnost, že strany ve státě znamenají mnoho, že mají mnoho úkolů a cílů. A politický charakter, který svým osobním zájmem je jednostranný, dokresluje se právě promyšlením tohoto zájmu všeobecného.

Strana a církev.

Dokud jsem neznal Dobrého díla a dokud Durych v Rozmachu neřešil s vervou otázku: politicky nebo nepoliticky?, byla politická činnost strany jako ochránce katolických zájmů skoro samozřejmá. Dobré dílo a Rozmach měly, ač se to zdá paradoxní, velký vliv na stranu, aspoň nepřímo, a to hlavně na mladou inteligenci. Že jsem ze strany neodešel, přes to, že zvláště Durycha mám až intuitivně rád, bylo proto, že jsem si otázku politicky nebo nepoliticky hájit zájmů církve netroufal rozřešit. Měl jsem na mysli, že tu jde o duše lidské. Vyvolat kulturní boj mohlo snad mít za následek, že by mnozí byli odešli z církve. Pro věřícího katolíka není tak lehko rozsoudit otázku matrikových katolíků, jak ji řeší ti, kteří posuzují vše jen se stanoviska lidské cti.

Ale Rozmach nepřímo poukázal na jinou věc: že je ve straně třeba kulturních lidí a že strana musí pracovat kulturně. Právě jenom ti nekulturní lidé způsobili, že strana hodila tak briskně Durycha přes palubu. Mně bylo jasno, že jsou ještě jiné otázky než jenom náboženské, které by strana měla řešit.

Nacionalismus.

Mluvilo se o nacionalismu. Bubnovalo se na národní buben. Od přírody nejsem šovinista. Národní program lidové strany mi vyhovoval. Nebyl to křik, byla v tom cílevědomá práce. Když jsem později poznal Šrámkovu vášeň pro stát, která nejvášnivějšími nacionalisty je shovívavě přehlížena, skoro jsem se až lekl, že bych měl jít tak daleko. Jsem v té věci snad trochu levá úchylka, ale Šrámkův nacionalismus mi imponoval. Tím spíše, že jsem z kraje, kde Šrámek začínal pracovat a kde také jeho nacionalismus byl podroben prvním zkouškám. Právě zdůrazňování státní myšlenky v lidové straně bylo nejlepším programem.

Strana zachraňovala svým křesťanským stanoviskem pro stát vrstvy konservativní, které jinak státu neprorokovaly dlouhého trvání a které argumentovaly otřepaným: Za Rakouska to bylo lepší! Nejen zachraňovala, ale Šrámek je přímo nutil k práci pro stát. Zdá se mi dodnes, že nejsme takovým národem, abychom mohli, byť jen jedince, vyhazovati z národa. Potřebujeme práce každého.

S touto státní myšlenkou u lidové strany souvisí něco, co také podporovalo smysl pro spravedlnost. Byly to ty posmívané čisté ruce. Neměli jsme špinavých afér, korupčnictví. Neříkám, že to byla nějaká zvláštní zásluha. Nebylo příležitosti k moci, nebylo družstev ani společenstev, které by mohly obchodovat, ale nejhlavnější: nebylo a není u vůdce strany ani nejmenšího zájmu o to, aby využíval svého postavení k osobnímu prospěchu straníků. Aby někoho někam politickým vlivem tlačil. O tom by bylo mnoho historií. Myslím, že to bude jistě příklad Šrámkův, jestliže jednou politická legitimace pozbude svého vlivu tam, kde půjde jen o osobní kvality uchazeče.

Sociální otázka.

Těžiště práce strany jsem viděl záhy v práci sociální. Viděl jsem, kdo ve straně je. Žil jsem mezi lidem, který celkem neměl na růžích ustláno. Dělníci a hlavně malí domkáři a malí sedláci, to je jádro strany. Tito lidé se utekli do strany také proto, aby se jim dostalo kousek lidského štěstí. Nešli k socialistům snad jen z důvodů náboženských, ale protože sociální učení křesťanské je podle mého psychologičtější.

Křesťanský názor na sociální otázky není zdaleka tak konservativní, jak se nám namlouvá. Je v tom radikalismus: radikalismus lásky. A láska, aniž bychom se chtěli kochati laciným romantismem románů, dovede být živlem velmi radikálním.

Křesťanské učení sociální zná velmi radikální větu, kterou už dávno před Saint-Simonem, Owenem, Marxem a jinými teoretiky pronesl svatý Pavel: Kdo nepracuje, ať nejí. V poslední době sociální názory církve vyložil papež Lev XIII. v encyklice Rerum novarum a tato encyklika mu vynesla u příliš pohodlných katolíků název socialistického papeže. Sociální encykliky nynějšího papeže jsou známy.

V Rerum novarum se říká jasně, že i stát i společnost mají úkoly sociální! Veškeré zákonodárství a zařízení má být k tomu, aby z něho vyrůstalo blaho celku. Že lidé bohatí jsou lépe zabezpečeni a nepotřebují tudíž ochrany státu tolik jako chudí, kteří se jí hlavně dovolávají. Že mají zaměstnavatelé i dělníci zřizovati taková sdružení, aby se jimi a v nich mohlo pomáhati těm, kteří upadli do neštěstí.

Ale náš sociální program křesťanský je si vědom, že sociální otázka souvisí s otázkou mravní. Vysvětlovat zlo zlem samým, jak to dělají socialisté, je začarovaný kruh, ze kterého jaktěživo nevyjdeme. Je omylem, že by zlepšené hospodářské podmínky zlepšily i charakter, podstatu člověka.

Socialismus vidí pouze bídu člověka. Křesťan v něm vidí i stopu Boží. Práce má nejen význam hmotný, ale i mravní. Práce musí zušlechťovat, být požehnáním a nikoliv kletbou. I hospodářský řád se musí říditi směrnicemi mravními.

Proto také křesťanský sociální program nemůže sázeti všecko jedině na kartu sociálního zákonodárství. Každý zákon světský se dá obejít. Každý zákon může zůstati jen na papíře. Zákonů křesťanské lásky a spravedlnosti však nelze nedbati, aniž by člověk neutrpěl na duši. Že jistá nadřaděnost těchto zákonů Božích se cítí i mezi socialisty, pro to netřeba shánětí daleko příkladů.

I Bechyně svého času apeloval na národní solidaritu, to jest na lásku. Mladý socialista, který se tu přede mnou zpovídal ze své stranické příslušnosti, mu to vyčetl. Myslím, že Bechyně, který je starým a vážným socialistickým pracovníkem, poznal, že socialistická doktrina je trochu studená. Potřebujeme teplo, teplý pohled, teplé gesto, individuální gesto. Zákon je strašná uniformita, platí pro všecky a všem stejně. Ale člověk chce podvědomě, aby se cosi udělalo pro něho zvlášť, aby se řešil jaksi jeho vlastní případ. V tom je ta psychologie křesťanského učení sociálního. V socialismu přemíra rozumnosti a účelnosti vede často k bezrozumnosti a bezúčelnosti.

Spolupráce se socialisty.

Sociální učení křesťanské jest sociálním programem lidové strany a strhlo mne právě svou nebojácností jít na kořeny věci, nezůstávat na povrchu, protože jinak v sociálních problémech přestaneme na planém mluvení. Vytýkám socialistům, že plnili špatně i program, který nebyl vždy špatný. A že právě proto zatlačili lidovou stranu do pochybné skupiny t. zv. občanských stran, kde rozhodně její místo není. Jde-li i u socialistů skutečně o to, aby se pomohlo chudému lidu, byla by rozhodně vítanější spolupráce lidové strany se socialisty. Jestliže u nás dnes ještě nejsou pro to poměry a jestliže se dovoluje, aby z této antagonie katolického a socialistického tábora těžili agrárníci, je to znakem malých poměrů u socialistů i u katolíků.

Kámen úrazu.

Tím kamenem úrazu by byl křesťanský názor na rodinu, školu a veřejný život. Tyto věci vyplývají z celé podstaty křesťanského učení a kdo přijal jedno, musí přijati i ostatní.

Rodina se v posledních letech stává čistě soukromou institucí, totiž v tom smyslu, že se žádá, aby si dva lidé upravili svůj poměr jakkoliv, a není nikoho, kdo by jim do toho mohl mluvit. Ale rodina je také jednotkou sociální. Rodina je základem. Sociální funkce rodiny musí býti zachována, jinak se dostáváme do barbarství. Lidová strana svým požadavkem rodinné mzdy chce, aby rodina byla zabezpečena i hmotně, neboť i při tomto hmotném zabezpečení zůstává jisto, že rodina splní jen tehdy svůj úkol, budou-li rodiče ochotni se obětovat pro děti.

Ve školské otázce jsme zatím, na škodu školy samé, zůstali pouze u hesel. Na jedné straně se volá: Nedáme si sáhnout na republikánskou školu!, na druhé: Chceme katolickou školu! Říkám a řekl jsem několikrát jedněm i druhým dobrým lidem, že to jsou fráze.

Podle mého škola musí mít určitý názor a musí být vedena určitým duchem. Říkám schválně určitý duch. Myslím, že všecky obtíže dnešní školské reformy spočívají v tom, že naše škola toho určitého ducha nemá. Výchova je cosi konkretního. Také účel výchovy musí být konkretní a také prostředky, jimiž se toho účelu dosahuje. Dílna lidskosti, škola demokratická, to jsou samé mlhoviny, které mi nic určitého nepovídají a které také nemohou být spolehlivým vodítkem ve školní práci.

Jde tedy o ducha školy. Chtít katolickou školu, to by bylo asi tolik, jako chtíti školu vedenou a řízenou určitými zásadami určitého světového názoru. Je třeba dát si zásadní otázku: Cítíme, že by křesťanská myšlenka ve výchově byla v odporu s myšlenkou státní, s myšlenkou dokonalého člověka?

Já toho rozporu necítím. A protože lidová strana chce přece jenom školu s určitým duchem, považuji za svou povinnost ji podporovati i jako učitel. Je totiž rozhodně lépe chtít takovou školu než spokojit se něčím, co se sice honosně nazývá školou neutrální, ale co ve skutečnosti jest útvarem strašně nemožným a přímo reakčním.

Formy dnešního stranictví.

Zpovídá-li se člověk ze své příslušnosti k politické straně, nemůže dnes pominouti přece jedné věci. Že politické stranictví pro nás mladé není už přece jenom posledním cílem, poslední metou a že v tom nevidíme osudovost svého života.

Vyložil jsem, proč jsem ve straně lidové. Neříkám již dnes, že jedině lidová strana zachrání katolicismus u nás. Neříkám, že ona to bude, která rozřeší všecky problémy mladého státu, a přes to bych nechtěl říci, že s ní cítím méně, že jsem špatným straníkem.

Naopak, myslím, že jsem ideově pevnější a že dobře odvažuji možnosti, které ta či ona korporace má. Z toho ovšem následuje, že my mladí, aspoň já sám za sebe, nemůžeme už dnes pěstovat stranickou zaujatost na život a na smrt, že jsme si jaksi vědomi, že i strany jsou dílem lidským a že podle toho i naše vzájemné obcování a spolupráce budou jiné.

Zkusili jsme snad všichni slávu moci i trpký chléb oposice a víme, že to první není takové, abychom tomu musili obětovati život, a že to druhé není tak strašné, abychom pro to museli zoufat. Cítíme, že jsou jiné hodnoty, hodnoty duchovní nebo kulturní, a tyto hodnoty přinášíme a chceme přinášet do stran. To jsou hodnoty, na jejichž základě je možná dohoda o věcech tohoto života. Chceme být kulturními lidmi a chceme si socialista, nesocialista, agrárník, neagrárník podat ruce pro větší cíle a větší úkoly.

Protože jsme dobrými straníky, resignovali jsme na všemohoucnost stran a věříme více v nadřaděnost kulturních ideálů, pro které bychom chtěli strany získat, neboť v tom vidíme, snad pro tuto dobu poněkud předčasně, nejlepší opatření proti vládním, hospodářským a jiným krisím. *Fr. Hanzelka.*

NÁRODNÍ HOSPODÁŘ

Jiří Hejda:

Návrat Anglie ke clům.

Každá doba má svůj zvláštní hospodářský ráz, kterému odpovídá hospodářsko-politická technika a kterému se také hledí přizpůsobiti teorie. Hospodářská teorie byla téměř vždy deduktivní, nesnažila se určo-

vati linii příští době, nýbrž odvozovala pouze vývojové zákony ze skutečnosti. Tvořila důsledky z faktického stavu věcí.

Vidíme to všude, kde narážíme na problémy. Typické jsou na příklad teorie mzdové, které odpovídají přesně své době a jsou v souhlasu s teoriemi o hodnotě a ceně. Klasické národní hospodářství, které vycházelo z volné soutěže a z automatické regulace ceny podle zákona nabídky a poptávky, vytvořilo železný zákon mzdový a teorii o mezdním fondu. Kritikové, zejména socialisté, použili mzdového fondu agitačně (Engels), Marx se svojí teorií nadpráce tvoří také teorii nadhodnoty, čili zadržené mzdy. Vídeňská škola, která definuje hodnotu, hraničí užitečností, stanoví výši mzdy, hraničí produktivitou, kdežto moderní teorie národohospodářské hledí na mzdu jako na cenu za práci a řídí jejich výši cenovými zákony.

Totéž bychom mohli shledati u teorií úrokových a se stejným zjevem se konečně potkáme v teoriích mezinárodní tržby, kde odpovídá struktuře každého údobí také teorie. Merkantilismus se všemi svými omyly, které vycházejí z předpokladu absolutní hodnoty zlata, se svým zdůrazněním tehdy teprve se tvořícího státu nemůže nalézti jiného výrazu než v tuhém ochranářství, které se dopouští týchž chyb, jako merkantilistické názory na produktivitu. Jakmile tento první pokus o hospodářský systém je vystřídán fysiokraty, nemůže heslu laissez faire odpovídat žádný jiný obchodně politický systém než freetradeismus, naprostá svoboda tržby a dělba práce.

Zápas mezi myšlenkami hospodářské autarkie a svobodné mezinárodní směny a tím i dělby práce je probojován ve čtyřicátých letech minulého století v Anglii. Anglie stala se tehdy továrnou světa, neboť není téměř velkého vynálezu technického, který by nebyl vznikl v ostrovní říši kdysi čistě agrární, kde i obchod byl v rukou Němců a kde nadvládu Italů v peněžnictví dodnes připomíná Lombard Street. Uhlí se zde vyskytuje na povrchu země a už v sedmnáctém století se ho užívá průmyslově. Roku 1619 užíval Dudley koksu k tavení železné rudy a 1784 Cort zdokonalil vysokou pec, která se od té doby podstatně nezměnila. 1769 Arkwright vynalezl svůj tkalcovský stav poháněný vodou, pět let před ním Hargreaves přadlácký stroj, 1785 přišel Cartwright se svým mechanickým stavem, který znamenal počátek revoluce, dovršené epochálním vynálezem Wattovým, parním strojem, který byl hotov roku 1769.

A nyní počíná skutečná revoluce (dnes bychom řekli racionalisace) anglického průmyslu, do té doby odkázaného na ruční práci statisíců dělníků. Vznikají mechanické tkalcovny a přádelny, železnice, která po r. 1825 dobývá celého světa, vyvolává obrovskou spotřebu železa a oceli, anglický průmysl roste do rozměrů před tím pokládaných za naprosto fantastické. Ale jeho vývozu je svět uzavřen. Mimo to přestala být Anglie dávno již zemí agrární, téměř plné století není už soběstačná v obilovinách. Nemá významu držeti klouzavá obilní cla jen pro několik toryů, když vzrůstající třída průmyslových kapitalistů volá po levné pracovní síle a ta je umožněna jen levnými potravinami. Tehdejší nejdůležitější potravinou je ovšem chléb, a proto se ve středisku anglického průmyslu, v Lancashire, především v Manchesteru, tvoří Liga proti obilním clům, které se v čele stavějí dva vynikající politikové, Cobden a Bright. Po úporných bojích a vlastně jen náhodou, dík velkým dešťům v roce 1845, které zničily úrodu brambor a ohrozily zemi hladem, podařilo se získati všemohoucího Peela, aby přes odpor své vlastní strany (vzpomeňme jen agresivního vystoupení Disraeliho) uvolnil celní ochranu zemědělskou. „The rain rained away Corn Laws" — dešť odplavil obilní cla, platilo tehdy okřídlené bonmot.

Po tomto průlomu v samotné Anglii následoval další boj proti clům, který vyvrcholil v roce 1860, kdy po smlouvě s Napoleonem III. byla anglická cla naprosto zrušena. Od té doby je Anglie zemí svobodné tržby a ostatní státy světa se jí v sedmdesátých a v osmdesátých letech přibližují. Anglický freetradeismus se stává heslem všech pokrokových národohospodářů 19. století a také socialisté se plně stavějí za toto heslo liberalismu, odůvodňujíce je mezinárodní dělbou práce. V „Komunistickém programu" Marxově z roku 1848, v jeho „Kapitálu" z roku 1867 nacházíme svobodnou tržbu stejně důrazně podtrženu jako v programu erfurtském a jako konečně ve všech socialistických programech, kolik jich od té doby bylo.

A nyní nastává obrat. Nebyla to světová válka, která postavila lidstvo před nové problémy, nýbrž byl to automatický vývoj kapitalismu k záměrnosti a vázanosti, vývoj prorokovaný Sombartem, Rathenauem, Schmalenbachem. Nebylo pro tento přerod zprvu pochopení. Na mezinárodních konferencích se mluví a jedná tak, jako by se nic nestalo, jako by velká revoluce byla jen malou epizodou ve vývoji lidstva. Ještě konference ženevská v roce 1927 doporučuje ponenáhlé odbourávání celních sazeb a v následujících letech se scházejí zástupci mocností, aby se dohodli, jakým způsobem se toto snížení provede. Mluví se o celním míru, prosazuje se konvence o zrušení celních zákazů a omezení. Ale jako by to byl signál k naprostému obratu, zatím co jedna konference honí druhou, státy se pramálo starají o jejich výsledky a zvyšují cla kde se jen dá, bezohledně, sledujíce jen svůj prospěch, často zcela zdánlivý.

S počátku mluvíme o novomerkantilismu, později však s tímto pojmem nevystačíme, protože podmínky jsou dnes jiné než byly v sedmnáctém století. Zatím co výroba jde stále více a více k vázanosti, k převaze podnikání kartelovaného a koncernovaného, zatím co státy počínají rozšiřovat svůj vliv a působí na záměrnost v podnikání, obchodní politika opouští free trade a bez dohody s ostatními, sledujíc jen individuální prospěch vlastní, přistupuje k tak tuhému a rafinovanému ochranářství, jakého jsme dosud nikdy ještě nebyli svědky. Opouštějí se nejvyšší výhody, a protože preference jsou mezinárodně na indexu, hledají se jiné kombinace, především v celních restitucích, v bezcelných kontingentech, v dovozních syndikátech, nebo dokonce v kompensacích.

Nemůžeme tvrdit, že vše, co se dnes děje, je výsledek zdravé a rozumné úvahy. Krise, jejíhož konce nevidět, která roste do rozměrů stále hrozivějších, znervosňuje nejen lidi, ale také státy. Fiskální poměry nejsou nikde utěšené. Nezaměstnanost stoupá, každý cent cizího zboží dovezeného do země se pokládá téměř za velezradu. Cla jsou východisko, které je první na ráně. Znamenají zvýšení fiskálních příjmů a zároveň zajišťují ochranu domácí výrobě a tím i ochranu dělnictvu. Při tom se vůbec neuvažuje o zkušenostech z minulosti, nemyslí se na to, že v dobách největšího blahobytu byla nejnižší cla, že konkurence nikdy nepoškozovala průmysl dobře fundovaný, zapomíná se, že nelze jen vyvážet bez dovozu, protože zahraniční obchod je pouze směna zboží, a kdo nedoveze, nemůže vyvézt, ledaže by

se objevila položka dovozu na pasivní straně důchodové a platební bilance.

Vítězství národního bloku v anglických volbách znamená přiznání se Anglie k celní ochraně, neboť s tímto heslem šla koalice do voleb. Anglický volič, jehož liberalismus byl tradiční, rozhodl se proti němu a vyslovil tak svůj souhlas s vládou, která měla odvahu odpoutat se i od zlatého standardu když viděla, že tím prospěje zemi. Znehodnocení libry o dvacet procent znamená však samo o sobě velmi značnou ochranu britského zboží, protože zdražuje o čtvrtinu dovážené cízí výrobky. Leč Anglii nejde dnes jen o průmyslovou ochranu, nýbrž jde i o něco více. Hospodářsky musí vyrovnat schodek platební bilance, který činí 60 mil. zlatých liber. Tento schodek se však nevyrovná vývozem, který se sice zvýší v důsledku znehodnocení měny, ale jehož skutečný výnos bude nižší. Mimo to chce Anglie chrániti svoje zemědělství, které je dosud naprosto bez ochrany. A konečně je zde třetí argument, politický. Již starý Joe Chamberlain dávno před válkou propagoval myšlenku „Greater Britain", to jest světové britské říše, Imperia, spojeného nejen osobou krále a vlajkou, nýbrž také hospodářsky. Ale tehdy, za časů Chamberlainových nebylo ještě samostatných dominií, nýbrž byly jen korunní kolonie, daleko více připoutané k mateřské zemi, než jsou dnes Kanada, Australie, svobodné Irsko, Nový Zeland a Jižní Afrika, nehledě k Indii, která také byla před válkou těsněji připoutána k Anglii než je dnes.

Vytvořením celního sazebníku nejen, že se vyhoví všem hospodářským požadavkům anglického zemědělství a průmyslu, nejen že stát, který je dnes ve stejné krisi jako státní správy všech jiných zemí, dostane nový a to velmi vydatný zdroj příjmů (uvažme, že na příklad u nás činí cla 13 procent rozpočtových příjmů!), nýbrž připraví se půda pro hospodářské sblížení Imperia. Poskytne-li Anglie preference svým dominiím, — a nemůžete učinit bez obchodně politických potíží, protože preferenční systém mezi mateřskou zemí a koloniemi byl mezinárodně uznán — dá jim to, po čem dávno volají, připoutá je k sobě materiálním zájmem a svému dělnictvu zaručí neztenčenou životní úroveň. Zvyšení cel by přirozeně znamenalo zdražení potravin a tím i zvýšení výrobních nákladů, kdyby se zvyšovaly mzdy, nebo snížení životní míry — při snížených mzdách. Ani prvého, ani druhého si nemůže nikdo v Anglii přát. Preference, které sníží celní sazby na potraviny dovážené z Kanady a Australie na minimum, přinesou prospěch anglickému dělnictvu stejně jako dominiím.

Ale co Evropa, která hleděla na Anglii jako na poslední baštu svobodné tržby? Zůstane anglický návrat k celní ochraně bez vlivu na protekcionismus evropských států? Domnívám se, že máme co činit s novými podmínkami výroby a hospodářství, s podmínkami, které jsou podstatně jiné než byla volná tržba minulého století. Nová struktura soudobého hospodářství se svým silným zdůrazněním organisace, vázanosti a záměrnosti podnikání, vyžádá si nový výraz také v obchodní politice. I když nevěřím, že by se východisko nalezlo v celní ochraně toho druhu, jaká platila v 19. století, a která se zdá být ještě dnes ideálem praktických obchodních politiků, zdá se, že je nutno smířiti se s myšlenkou určité regulace mezinárodního obchodu. Je to ostatně zcela přirozený důsledek vnitřní regulace, ke které moderní hospodářství dospívá. Je na příklad dnes, v době nouzových opatření devisových holým nesmyslem volný obchod zahraniční. Není žádného volného obchodu, není-li volné mezinárodní tržby peněz. Ale nemůže být ani volného, neregulovaného, neorganisovaného, mezinárodního obchodu tam, kde jednotlivé státy zasahují regulativně do vývoje konjunktury, kde neponechávají zaměstnanost průmyslu a jeho dělnictva náhodě a konkurenci, kde zasahují do poměrů úvěrových. V Ženevě bylo již kdysi upozorněno, že v době mezinárodních kartelů a koncernů, kdy se provádějí přesuny zisků pouhým přepsáním bilančních čísel, kdy se rozdělují mezinárodními dohodami trhy a kdy na místě exportu fungují příkazy afiliovaným podnikům naprosto nevystačíme s dnešním systémem celní ochrany a musíme hledat jinou cestu.

LITERATURA A UMĚNÍ

Fr. Götz:

Tak zvaná generace čapkovská.

1. Základní vymezení.

S generacemi se u nás páše leckterá neplecha. Periodicita literárního vývoje se často dělá velmi libovolně. A generačního pojmu se užívá podle potřeby jako kriteria kladného i záporného — jednou stačí taktovati autora za příslušníka té či oné generace, aby byl odpraven, jindy stačí zjištěná generační souvislost za definitivní vyřčení kladné hodnoty. A zrovna v tom základním vymezení generačního pojmu je u nás velmi málo jasnosti a precisnosti. Sama generace je pojem velmi relativní, složitý a těžko definovatelný. A konkretní generace je historická pluralita tak rozlehlá a komplexní, že ji lze velmi těžko vymezit. Historikové, založeni individualisticky, popírají, že by cosi jako generace vůbec existovalo: vidí jen osobnosti a díla, tedy singulární zjevy, které nespojuje téměř nic, leda společné dobové ovzduší. Vzpomeňte na diskusi z r. 1913 až 1914 o mladé generaci čapkovské mezi Šaldou a Arnem Novákem. Již tehdy Šalda popíral, že by Sovu, Březinu, Machara, Procházku, Dyka, Karáska atd. pojil generační svazek, byť i sebevolnější. A totéž stanovisko zaujímá Šalda vlastně do dnešní doby. Chtěl by nahradit vágní pojem generace něčím konkretnějším, tedy pojmem duchovního proudu a p. A není vlastně osamocený ve své generační skepsi. Historikové a kritikové kolektivističtí naopak vidí v generaci nepopíratelnou skutečnost, prohlédají totiž za jednotlivé básnické zjevy a vidí za nimi reálné souvislosti a tedy také jednotnou duchovní základnu. Zůstaneme-li nad oběma těmito skupinami, pochopíme při zevrubnějším rozboru, že generace neexistuje jako nějaká konstantní jednota, či jako přesně zjistitelná duchovní realita, mající přesný obsah a rozsah. Představy konstantní generační substance a duchovní i tvarové jednoty generačního úsilí patří do říše fikcí a pohádek. Určitou jednotu duchovní i tvarovou má vlastně jediné začátek generačního proudu: mladí lidé, cítící úplnou nespokojenost se starším uměním, seskupí se kolem nejvýraznější osobnosti, jež dává nejlepší výraz novému životnímu cítění, reagují proti umění starší generace a hledají, jak by se odlišili. Ale jakmile najdou několik základních tvarů, postupná duchovní i formální diferenciace tříští generační jednotu; jednotlivé osobnosti se vyvíjejí pak zcela samostatně a celek generace nabývá vždy větší rozmanitosti a ne-

jednotnosti. A přece jen fakt, že všichni členové generace žijí v téže době, že promýšlejí stejné aktuální problémy, jsou ohrožováni stejnými nebezpečími a že velké události doby nutí je ke stejným základním zážitkům, vytváří mezi nimi určitou jednotu, kterou shledávám v anodovém společenství. Biologická základna doby klade před každého příslušníka velké společné úkoly; i z těch se vytváří jisté generační pouto. Generace se tedy rodí z jednotné biologické základny doby a vytváří společnými úkoly. Ale není žádné generační substance. Generace je velice složitá pluralita idejí, názorů, úsilí, forem, individualit a děl. Proto ztroskotá každý pokus o duchovní přírodopis generace. Metoda pronikání generace je metodou historických věd: je nutno znovu prožít určité údobí duchovního života, prožitkem si ujasniti jeho rozsah a pak popsati její základní složky a typy a základy generační tvorby.

Tím složitějším problémem jest vymeziti generaci, jíž se říká po jejím representativním členu čapkovská. Neboť tato generace je zaklíněna mezi dva velké a zřetelně distancované generační proudy, které jsou v každém směru vyhraněnější a určitěji vymezené dobově i názorově mezi generaci let devadesátých a generaci poválečnou — a tvoří mezi nimi do jisté míry most a přechod, jsouc od nich od obou odmítána a potírána. Velmi často se o jsoucnosti této generace pochybuje — a to ne jenom teoretickými skeptiky, kteří v generaci vidí jen pomocný pojem literární vědy (jako na př. fiktivní pojem atom a molekula v chemii), nýbrž i těmi, kdož přiznávají oprávněnost generačního pojmu. Tvrdí se, že generace čapkovská dožívá vlastně názorově i citově přínos generace let devadesátých, že však jsouc ovlivněna válkou a poválečnou revoluční dobou, byla nucena promysliti nověji hádanku člověka a osudu a reagovala tedy na život a svět v mnohém podobně jako generace poválečná. Vidí-li se tak ostře a jasně obě generace rámcové, popírá se samostatnost generace, jež zprostředkovala a jež neměla možnosti, aby se plně rozvinula: zrovna v době, kdy se opravdově uvědomila, začala se válka. Čapkovská generace začínala v době těsně předválečné, tak asi kolem r. 1910. Karel Čapek, Josef Čapek, Richard Weiner, Frant. Langer, Josef Kodíček, Ervín Taussig zahájili v předválečném čtyřletí intensivní kritickou a estetickou činnost, namířenou proti názorovým i tvarovým základům umění předešlé generace, v „Uměleckém měsíčníku", „Přehledu" a ve „Scéně" vybudovali si dobré kritické tribuny a pak vystoupili sdruženi se staršími básníky a kritiky v „Almanachu Přehledu na r. 1914". V tomto plodném čtyřletí se generace pozvolna ujasnila: mladí navázali čilý styk s moderním lyrickým, prosovým i dramatickým a divadelním, filosofickým i kritickým děním ve Francii, Německu a Italii a dělali u nás — jako vždy předtím určitou syntesu všech podstatných cizích uměleckých i duchovních proudů. Válka však přerušila tento nástup, rozprášila generační šik po bojištích, ochudila generaci o vynikajícího kritika a slibného básníka Taussiga a rozrazila tak plodné generační společenství, jež se už nikdy tak pevně nesemklo. Po válce generace už nenabyla té kompaktnosti, přistoupili k ní noví lidé (Rutte, Blatný, Jeřábek, Kubka, z politiků Ferd. Peroutka), ale postupující vývoj přivedl jako zcela normální zjev diferenciaci v samostatné individuality, jež už na svou pěst zápasí a tvoří, takže proti tehdejším sevřeným šikům mladší generace se čapkovci jaksi ztrácejí. — Josef Kodíček musí pak v Přítomnosti r. 1924 velmi důrazně proklamovati existenci a dílo této ztracené generace — to jest: musí s polemickou útočností vyzvednouti a demonstrovati generační příslušnost, na niž se poněkud zapomnělo.

2. Nástup generace.

Nástup čapkovské generace v letech 1910—1914 měl zvláštní charakter, jenž se lišil od normálního průboje jiných českých generací: tato generace nezačínala novou poesií, v níž by bezprostředně dala výraz nové vitalitě, nové melodii života, novému pocitu světa a života, nervové a citové horečce mládí, v níž by zkrátka byly saturnalie mladých míz nového pokolení, takže F. X. Šalda byl ještě r. 1914 do jisté míry oprávněn, když tvrdil, že generaci zatím nevidí, poněvadž nevidí ještě její dílo, na němž přece záleží víc než na estetických teoriích. Generace začínala kritikou staršího umění a estetikou a propagací nového umění světového, zvláště výtvarného a divadelního. Začátky generace jsou vyznačeny ostrou intelektualitou, nikoliv úrodnou vlnou nové básnické tvorby. Generace čapkovská ostřila zrak, čistila pojmy, zkoumala duchovní základy a estetické předpoklady, ohledávala pozorně duchovní terén, na němž by se mohlo bezpečně stát.

Neboť základním pocitem nastupující generace byl zásadní nesouhlas mladých nervů, srdcí a myslí se starým uměním. Zážitek úplného rozporu nového života se starými formami poesie dekadentní, impresionistické, symbolické a novoromantické, jak je tvořila generace let devadesátých, vybíjel se zásadní kritikou, jejíž ostří dovedlo pronikati bezpečně do hloubky a odhalovati ubohé jádro za pozlátkem. Josef Kodíček a Ervín Taussig psali smělé kritické články o současném dramatě a divadle ve „Scéně" a „Přehledu". Kodíček si všímal i lyrické poesie, zvláště v „Lumíru". Karel Čapek, jeho bratr Josef a Fr. Langer psali o soudobém románu a povídce ve „Scéně", „Přehledu" a „Uměleckém měsíčníku". R. Weiner psal zvláště o francouzských divadelních a knižních událostech. A téměř všichni tito kritikové psali i o novém malířství a výtvarnictví vůbec — zájem o výtvarnictví a divadlo vůbec u nich často nebezpečně převyšoval zájem o poesii. Současně s nimi probíjel principy nového umění kritiky a polemiky i St. K. Neumann (zvláště v brněnských „Lidových novinách", které vůbec šly od počátku generaci po boku), jenž se ke generaci čapkovské organicky na čas připial. Tato kritická činnost obracela se ostře proti vůdčím osobnostem starší generace. Karel Čapek psal v „Uměleckém měsíčníku" 1911—1912 o R. Svobodové (u příležitosti rozboru její povídkové knížky „Posvátné jaro") a potíral její romantickou osudovost, odvozený a umělý psychologism, dekorativní a estetský artism, planou idealisaci látek, dějovou efektnost a chtěný a tudíž nepravdivý primitivism. Josef Čapek útočí na Jiřího Karáska ze Lvovic (rovněž v „Uměleckém měsíčníku", zvláště na jeho základní notu marnosti, osamělosti, výlučnosti a nicoty, a zjišťuje, že tato poesie dává pocit prázdnoty a artistní pustoty. I Josef Kodíček v „Lumíru" píše o Karáskově artistní lyrice, o jejím základním rysu nadřazení umění životu, o jejím zlatnickém dekoratérství. V „Přehledu" podrobuje pronikavé kritice chorý subjektivism Viktora Dyka. Neumann a K. Čapek reagují na estetiku Šaldovu atd. atd. Už tehdy bylo patrno, že nejde o vybíjení subjektivních nálad a privátního nesouhlasu, že jde o reakci nové generace na starší umění a že ten nesouhlas je podložen novým světovým pocitem a odlišným životním a estetickým názorem: tato kritika byla namířena nejostřeji proti

chabému básnickému subjektivismu, jak se zračí v poesii pasivních nálad a slabošských citových krisí, proti nepravdivému estetství, proti dekorativnímu artismu — a positivně usilovala o umění životné, reálné, tvrdé, smělé a hlavně hodně lidské, jemu však nejde o churavou výjimku, nýbrž o typ, jenž spojuje co nejkonkretnější životnost s nejsilnější typovou abstraktností. S počátku sice generace podléhala módnímu německému novoklasicismu, jak jej propagoval Paul Ernst. Ale ovšem novoklasicism generace přijala jen jako prvý umělecký projev, jenž se blížil její základní touze po obecnějším umění lidského typu, očištěného od privátnosti a subjektivnosti osudové krajky, po umění, jež dovede sestoupit k pomyslnosti lidství a života. Ale to bylo jen východisko, můstek odrazu. Hned nato zapůsobilo na generaci moderní umění výtvarné, zvláště italský futurism a kubism, a zase i toto umění rušilo staré formy přesubjektivnělého impresionismu, jenž skutečnost proměňuje v individuální pocit, a šlo k umění strukturnímu, k pochopení funkce tvaru a k rekonstrukci reality v novou autonomní formu. V divadle se šlo proti slabému a odvozenému novoromantismu, náladovému stilisování a bojovalo se za divadlo silné, mužné, věcné, životně obsažné a dramaticky vzrušené. A toto vše připravilo půdu pro náhodnou manifestaci generace v „Almanachu Přehledu na r. 1914“, v němž vystoupila téměř celá tato skupina básněmi, prosami a estetickými články, sdruživši se s básníky a kritiky staršími anebo odlišné orientace. Náhodnost sestavení Almanachu je zřejma i na prvý pohled: obraz, který o generaci dává, je velmi skreslený. Lyrika Čapkova a Kodíčkova je konstruovaná a zásadně nelyrická a tratí se tu vedle mocného rozmachu civilisační a přírodní lyriky S. K. Neumanna, jenž vlastně tehdy za generaci lyriky mluvil, a vedle melodické lyriky O. Fischera a St. Hanuše, kteří patří ovšem k subjektivní a intimní poesii generace předešlé, jejíž jsou poslední větví. Vedle zdobného dialogu A. Nováka, jenž sem zabloudil jen náhodou — jako literární kritik Přehledu — mluvil za generaci estetiky V. Hofman.

Pak přišla válka. Jak patrno, nástup generace se udál ve znamení kritiky, estetiky a také filosofie (na př. K. Čapek otiskl v „Přehledu“ znamenitý článek o sociální filosofii Durkheimově, jenž zase ukazuje na základní objektivisační stanovisko generace). Jimi se generace uvědomila, odlišila od generací starších a konstituovala jako složitý celek, jenž si vytvořil svůj světový názor, jenž měl nový stupeň vitality a vytvořil si i své základní formální principy. Vlastní básnická práce byla v té době celkem malá: Fr. Langer psal a i knižně vydal své novoklasické prosy „Zlatá Venuše“, smyslově velmi rozvité, ale formálně ještě leckde předekorativnělé, a dal hráti svého „Sv. Václava“, strohé drama novoklasického typu, plné nepravděpodobné problematiky a neživé odvozenosti. Bratří Čapkové psali své rané prosy, jež knižně vydali až na konci války a po válce. Richard Weiner vydal knížečku veršů, v nichž zní ještě hodně subjektivní melancholie. Tedy žeň zatím nevalná.

3. Základní zážitky generace.

Čapkovská generace odlišila se hned s počátku od generace předešlé novým pocitem životním, novým nervovým ustrojením, ale i novou sensibilitou. Po sensitivech, od skutečného života odkloněných k fiktivním výším morálním a náboženským, přišli jako mladí násilníci, přistupující ke skutečnosti drsně, mužně, s tvrdou určitostí. Rušili melancholický poměr k životu, přestali se zpovídati z citových rozporů, odvrhli sensitivní dekorace a usilovali o to, aby odhalili energetiku každodenního života. Je tu patrný příliv nového realismu, jenž se však nespokojuje obkreslováním skutečnosti, nýbrž chce skutečnost zrcadliti v plné strukturní stavbě a spíš její páky a její konstrukci než barevný povrch. Tento odvrat od subjektivní slabosti citové a nervové se projevil zvýšeným zájmem o moderní civilisační svět a zrychlené tempo nového života. A tedy jedním z nejsilnějších zážitků generace je objev nesmírné krásy civilisační skutečnosti, jež byla vytvořena ovládnutím přírodních sil lidskou vůlí a duchem. Osvobodivši se od výlučného zaujetí na duši, pochopila generace, že svět, jejž civilisace zmenšila, zkrátivši vzdálenosti rychlíkem, letadlem a telegrafem, je nesmírný komplex nových energií, jež si v technice nacházejí své účelné a funkční tvary, které jsou ve své prosté užitečnosti a strohé funkčnosti a účelnosti mnohem krásnější než nejnádhernější výmysly fantasie. Básníci této generace procítili opojnou krásu nově objevené civilisační reality, jež budí mnohem silnější emoce než sebekulturnější báseň a sebekultivovanější obraz. Civilisační svět objevuje se jim jako homogenní prostředí pro člověka, neboť je to svět energií, jimž se dostalo lidského řádu. A tento svět objevuje se jejich smyslům v celé své předmětné novosti a silné výraznosti s takovou naléhavostí, jako by právě vycházel z formovacího procesu a cítí v něm žár síly, kvas energií, krásu funkcí, jakož i jistotu a matematickou přesnost a nosnost tvarů. I když vedoucí kritikové generací záhy popírají, že by v tomto obdivu pro civilisaci byl základní prvek nového vnímání, přece jen všichni tak cítili a myslili. Nebylo třeba obdivovati se civilisaci. Futurism ve své uchvátané dynamice nezapůsobil u nás tak silně jako v zemích, v nichž je nová skutečnost víc zasuta kulturní ssedlinou. Nicméně, objev civilisačního světa je jedním ze základních zážitků, jež generaci formovaly. Až dodnes se representanti generace vyrovnávají se světem civilisační umělosti.

Ale již v tom civilisačním rysu zní silně moderní vitalism, jenž je generaci vlastní. Byl to pocit obrozených životních instinktů, pocit nesmírné krásy syrového života, nepodlomeného dekadentní kulturou. „Ať žije život“, volá tehdy Neumann a vyjadřuje základní pocit generační: pocit věčné obrody světa vitálním proudem; pocit, že život je vítězem nad kulturou; že je v něm pravé jádro světa; že je třeba uvolňovati jeho prameny. Zní v tom hodně bergsonismu — Bergson dával generaci často filosofický slovník pro tento životní pocit.

K největším zážitkům, formujícím generaci, patří i vliv nového umění světového. Nassávši se nových světových a životních realit, asimilovala generace žíznivě i moderní světové umění, jež bylo blízké jejímu životnímu pocitu. Generace byla dychtivou buňkou, jež ssála kulturní formy a živiny z celého světa. Teprve tato generace plně pochopila Whitmana a Verhaerena, tyto extativní hymniky moderní civilisace. Jejich plodný vliv (zvláště se zračil u Neumanna) byl pak znásoben i jistým vlivem italského futurismu, který tvrdě káže evangelium lidské energie, proměňující rapidně tváře světa. Pandynamický futurismus, tato bláznivě změtená a nelogická poesie deformovaných věcí, výkřiků, civilisačních objektů a dějů i pudových počinů a vznětů, opět se nejsilněji uplatnil u Neumanna. Velmi silně zapůsobil i vliv malířského kubismu, jenž chce totalitu věčného světa postihnouti autonomní, nenapodobenou formou, jež má plnou idealitu při vší podstatnosti, dá-

vajíc jakousi zuřivou abstrakci z největší konkretnosti světa. Kubism byl opravdu určujícím vlivem pro umění této generace. Je pravda, že již r. 1914 vypukl spor mezi čapkovci a výtvarníky z „Uměleckého měsíčníku" o kubismu, ale i když jej čapkovci odmítali, byli jím napojeni skrz na skrz. Našli právě v něm velký vzor pro formaci nového básnického tvaru věcného, neilusivního, strohého a podstatného. Bez plného pochopení vlivu výtvarného kubismu na tuto generaci nelze si vysvětliti formální principy nové poesie. — Nesentimentální a protisubjektivistické nazírání generace vedla přirozeně k formacím kolektivistickým. Jules Romains a jeho unanimism (stejně jako sociální filosofie Durkheimova) zapůsobil poesií kolektivního dění, lyrikou a epikou počinů lidských hromad. A i příbuzné pravdy jako paroxysm Beauduinův, dramatism Barzunův, dynamism Guiblauxův a také vlastně už Apollinaire a jiní básníci pomáhali formovati nový estetický názor generace.

Oproti jiným generacím je pozoruhodno, že generace Čapkovská se celkem málo — a zvláště s počátku — zúčastňuje života politického. Tam, kde bouřliváci z let devadesátých stáli často v čele politických akcí a vedli radikální křídlo národní i sociální, tam, kde mladí básníci poválečné generace prošli sociálním radikalismem a revoluční horečkou, básníci generaci čapkovské byli zvláště s počátku soustředěni na formu, na umění a na kulturu. I když je v nich zájem o veřejné politické dějiny, uplatnil se spíš jen souhlasem s politickými akcemi než jejich spoluvytvářením. Duchu celé generace ovšem odpovídal i politický kriticism — a tak celá generace vlastně politicky se orientovala právě na očistné akci, jak ji dělal Přehled r. 1913 a 1914, kdy po velkých aférách — zvláště Švihově — bylo třeba volati svědomí národa na ochranu našich kulturních statků před zištností a zlobou. I tuto akci vlastně dělali nepolitikové, kteří trpěli stranickou malostí a ubohostí, malicherností a záštím a promluvili hlasitě proti tomuto politikaření. Politické odezvy tato očistná akce neměla — přerušila ji válka v samých počátcích. Ale odklon od politické malichernosti k mravnímu svědomí, mobilisace intelektuálů, kteří vidí, že musí zvednout vysoké ideály veřejné čistoty, to vše je v duchu této generace, jež teprve po převratu se zúčastnila intensivněji politického života, neboť spolupůsobila při konstituování strany práce.

Velkým zásadním otřesem byla generaci ovšem válka. Tato generace ji prožila nejúplněji. Válka ji postihla nejvíce. A bylo to přímo ironické, že právě tato generace, jež plně pochopila krásu civilisace, poznala také její rozběsněné šílenství. Válka znamenala ovšem podlomení toho civilisačního nadšení a vitalistického opojení, i té tvrdé jistoty životní. Generace, jež se napojila hrůzou války, jež zoufala nad strašným popřením lidskosti, přešla k pravému opaku tohoto civilisačního paroxysmu a vitalistické mystiky, totiž k nihilismu, jenž hlásá bezúčelnost života a nesmyslnost světa. Nihilism je dán generaci pronikavým, tvrdým, nesmírně živým zážitkem války: musí se s ním stále vyrovnávati, musí jej stále přemáhati, musí s ním neustále bojovati na nůž.

A dalším určujícím zážitkem generace čapkovské byl převrat a konstituování nového státu. Tam, kde válka působila destruktivně, fakt zřízení státu vyrovnával všechnu životní negaci. Generace se dala radostně do jeho služeb. Celý svůj duchovní systém usměrnila zřetelem na státní život, přeháněla leckdy tu českou konstruktivnost, potírala každou destrukci, a právě tato generace dala plný výraz základnímu českému pudu shody, harmonie, sblížení, humanity státní i mezistátní a převedla tyto státní zřetele do oblasti duchovně-básnické.

Josef Čapek:

Padesátiletý Picasso.

Umění mluví jen k malému počtu lidí, vyslovil se již Cézanne. Ani Picasso, třebaže dnes už padesátník a nejpronikavější malířský zjev dnešních časů, není malířem pro všechny. V dobách, kdy kýč příliš často zdá se být tím nejposlednějším zbývajícím vlákénkem, na kterém ještě visí nějaký vztah obecenstva k umění, nemůže složitý a obsažný zjev Picassův být chápán s tou bezprostředností, která je nejprvnějším předpokladem požitku z věcí umění.

Picasso také cestu k sobě nijak neusnadňuje. Jeho obrazy vymykají se běžným požadavkům a předem vymezeným výměrům, jaký že má býti obraz. Překračuje hranice všelijakých takových norem s nejbezohlednější tvůrčí svobodou, která je jeho nejvlastnější silou a tajemstvím. Jeho vývoj a jeho tvorba, to je snad to nejnapínavější, nejkomplexnější a nejpřekvapivější divadlo tvořivě produktivního rozvinu, jakému možno v dějinách umění kdy přihlížeti.

Od chvíle, kdy impresionistická výrazová technika počala v Cézannově díle nabývati krystalinické struktury, byla cesta ke kubismu otevřena. Picasso ji objevil a stal se zakladatelem kubismu, v němž vykonal to nejdokonalejší a nejvyšší, co tento nový malířský názor mohl vývoji moderního umění přinésti. Měřen zjevem Picassovým, je kubismus spíše školou, vzniklou a rozvinuvší se pod vlivem vyzařujícím z jeho objevitelského činu. Ale Picasso sám, toť více než kubismus; toť osobnost svrchované tvůrčí volnosti a svobody, která nejen ustavičně rozšiřuje, nýbrž ustavičně i překračuje hranice nové disciplíny, jejímž je původcem. Stvořitel nové školy může si dovoliti býti i jejím největším nevěrníkem a hříšníkem, vystavuje se tak přísnému i komickému údivu svých ovšem nesrovnatelně méně svobodných následovníků.

Picasso zahájil svou malířskou dráhu jako velmi mladý malíř nevšedního nadání, francouzské, ba možno říci až pařížské školy. Počínaje nástupem kubismu, pronikají však v jeho díle elementární složky národního původu. Picassův malířský výraz není francouzský; je španělský. Živlové malebnosti, prostupující jeho malbou, jsou bližší španělské pitoresknosti než úměrné francouzské melodičnosti, jeho klasicismus je expresivnější, archaičtější než klasicismus francouzský. V jeho díle se ozývají spodní povahové připomínky rodné země. Její bytost je tu vždy nějak přítomna; něco z Goyovy bezohledné výraznosti, Riberovy kruchosti příkrých kontrastů, Moralesovy mysticky křišťálné vytrženosti, Zurbaránovy přímočarosti, Velasquezova jemného barevného oparu, lidově rukopisné ornamentálnosti španělské architektury a drobných půvabů malebné domoviny, barvitosti maurských azulejos, realisticky panoptikálních revelací španělských sochařů XVI. a XVII. věku.

Duše Španělska je tu vždy nějakým svým rysem přítomna, ale vždy nad ní ještě manifestuje Picassova osobnost řád svého vlastního života. Je to osobnost složitých hnutí a mnohotvárných potřeb, povaha mnohem spíše rafinovaná než prostá. Spíše sentimentální než citová, kde jde o pozornost vůči té tak malé a zároveň kosmické realitě

věcí, ze kterých se skládají Zátiší, z nichž některá, prosycená náladou snad jakoby nějakého znovuprožívání života v zátiší domu otcova. Křehká, kde jde o postavy, obdařené celým světem svého vlastního prostoru a jejichž životem je melancholie; metafysicky svíravá, kde vytyčené podoby jsou demonstracemi trvání. Mluvilo se nad Picassovými zátišími o pokoře k malým věcem; ale Picasso není jejich pokorný milenec a nazírač. Jeho očarování realitou není skromnou adorací či pohodou duše, ukolébané prostnou jsoucností; je v něm strašné psychické napětí a jeho vzpamatování se z fascinace reality je plné pýchy a podnikavého násilnictví. Zde je pak, sražena na kolena, zakleta do abstraktního řádu jeho obrazů a obrazců a nyní je z plánu tohoto řádu zjevována s takovou vyzývavostí a důrazností, jaká nemá obdoby v realistickém malířství. Malířské ingenium, bující svrchovanou formovou fantasií; malířská fantasie, bující svrchovanou schopností experimentu, spekulace, konstruktérství a alchymie; duchová invence, bující vysokými, čistě výtvarnými hodnotami. Vrcholný typ mentality moderního malířství, které vidí svůj smysl ve vytyčení vysoké formové formule, která by v sobě spojovala realitu a abstrakci způsobem moderní době náležitým a původním. Zde tedy, na vrcholu, vede Picasso, vede ještě dále, než až kam je možno jeho škole jej sledovati: k svému dílu, které — působíc tak podmaňujícím vlivem — je zároveň strašně osobní. Ve výtvarném umění vůbec a stejně i v svém umění vlastním je Picasso mužem vysoké hry. Ba co více, chceme-li užíti ještě riskantnějšího obrazu, mužem vysoké akrobacie. Odvaha, s jakou — s naprostým zdarem — vydává se až na sám zdánlivý okraj možnosti, aby tu provozoval své evoluce čistých, výtvarných hodnot, nemá sobě v moderním výtvarném světě rovné; následovníci, kteří by chtěli imitovati tuto odvahu i tento zdar, podávají tu ovšem jen velmi nedostatečný odraz díla a osobnosti, s níž duchům méně svobodným nelze se nijak měřiti.

A povaha polemická. Mistr malířské discipliny, malíř a kreslíř geniální svrchovanosti (protivníci, hledající v Picassovi chybu, shledávají ji v systému, přiznávajíce, že není nedostatků v udělání) je si vědom a chce ukázati, že je schopný vše, co pohne jeho výtvarnou energií, realisovati lépe než druzí. Je možno, že se mýlím, ale zdá se mi, že Picasso vědomě vtiskl svou suverénnost všemu, co na cestách kubismu, jemuž dal původ, možno potkati. Na klasicismus, latentní v kubismu, rozvedený eklektisujícími stezičkami Metzingerem a Lhotem a novoklasicismem jiných dalších, odpověděl klasicismem svým, tím nejmocnějším a nejhlouběji dostupujícím, Picassovým. Na plošně dekorativisující barevnost Légerovu, na „metafysickou malbu" Chiricovu, na surrealismus, na deformace Paula Klee položil svou odpověď krajně obsažnou a průbojnou prací z posledních let, svými obrazy surrealistickými, „mykénskými hlavami", komposicemi z Dinardu. Celé odpovědi tam, kde jiní jen tápají a se ptají; osobnost diktující, jejíž vladařství ve světě moderního malířství není dosud vymezeno žádnými hranicemi jak ve stránkách směrových, tak i osobnostních.

Snad umělec, v jehož díle, jak mnozí říkají, má převahu krutě nesmírná malířská síla nad složkami lidštějšími. Mnohotvárný, bohatý, přímočaře věcný, obludný i rozmarný jako sama příroda a skutečnost, které ve svém díle určuje svůj diktát, Picasso, ať jakýkoliv, ztělesňuje v sobě nejpodivuhodněji vyčnělou malířskou schopnost věku tohoto svého padesátiletí.

Edmond Konrád:

Memento Vlasta.

(Škarohlídské poznámky k českému humoru.)

Mělo by se na to jít od lesa, výkladem o české družnosti, o národní představě vtipu, psychologii naší veselohry, sociologii piva, studií o jeho vlivu na demokracii, společenskými dějinami českého probuzení, ba třístaletou porobou. Vpravdě, kdo by chtěl vysvětlit, co chtějí stručně naznačovat tyto řádky, musil by začít od Bílé hory. Jenže ať si každý představí, jak by se Vlasta Burian smál, až by to četl.

Tyto řádky však nejsou k tomu, aby se jim smál. Jsou k tomu, aby se zamyslil.

A to nejen nad sebou, ale nad svým obecenstvem. Lze bohužel sotva předpokládat, že se zamyslí také to obecenstvo.

1.

Od chvíle, co se ocitl u filmu, Vlasta Burian patří k čs. vývozu a k čs. zahraniční propagandě. Národní samochvála večerníků ho udělala naším kulturním představitelem.

Nebudiž kontrolováno, do jaké míry jeho zahraniční úspěchy skutečně odpovídají této národní samochvále. V Polsce, jazykově přístupné, podle tvrzení tamějších pozorovatelů Burian (a vůbec čs. film) zklamal. Obecenstvo společensky vyspělé, přímo národně nadané k eleganci pohybu i slova, jež i lid pronášívá vybraně, se uráželo, říkají svědci, banalitou zvuku, hrubostí prostředků, nepěstěným gestem slohu, pro nějž tam ku podivu neexistuje omluvný název lidovosti. Vynikající polský divadelník, jenž Buriana viděl v Praze, pravil o něm asi toto: „Má talent živelný. Ale co s ním dělá, a co dělají jeho herci, to je sloh už čtyřicet let vymřelý. U nás takhle se nedá hrát, nikdo by na to nešel."

Stanovisko, s něhož jsou psány tyto řádky, nemíní se ztotožňovat se stanoviskem polským. Jiná země, jiný lid, jiný mrav. A název lidovosti, pokud neznamená jednoduše špatnou práci, budiž spíše čestným přívlastkem, než příhanou.

Ale bude příležitost se přesvědčit, zda je to vždycky lidovost, a zda je to lid, komu Burian hraje — komu vůbec především hraje.

Hlavní ostane, jak hraje.

2.

„...Tu se vám ohlédnu a vidím, a vlk za mnou v ústrety..."

Takhle nějak zněla nezapomenutelná věta, která ve zkratce představuje Burianův tvůrčí vrchol. Herecky dlužno jej patrně hledat někde mezi jeho náměsíčným hrdinou ze „Slaměného klobouku", jenž v nepřeberných obměnách zbásňuje ztracený „klobounínek", a neodolatelným, haškovsky přísným funebrákem, nebo arcivévodou, jenž dámám praví s děsivou rozkoší nepříčetnosti: „Odpusťte, že jsem řekl ‚podvlékačky'. Už nikdy neřeknu ‚podvlékačky'. — Podvlékačky, podvlékačky, podvlékačky..."

Vedle svého komického jasnozření, jež náhlým sdružováním představ odhaluje mezery v logice světa a přivádí pravidelnost bytí ad absurdum, Burian zřejmě čerpá svou nejživější sílu jednak z opojení slovem, jednak, jako v jistém smyslu Karel Poláček, z parodované fráze, z kritisované slovní afektace. Tento dvojí podnět mu skýtá dodnes nápady neselhávající, a do-

vede-li neodolatelně prohlásit, že při krocení šelem „první krot je nejtěžší“, nebo překvapit otázkou, „jak se jmenuje samice od zimníku“, — nezapomněl ještě ani parodie jako „ať se stará o se“.

Ale někdy jako by neviděl, an vlk za ním v ústrety.

3.

Je Burian herec či nikoli?

Je současně o něco méně i o něco více než herec. Komická tradice českého divadla více než jinde vypěstila sklon k extempore, ne vždy vybíravý. Každý komický herec může extemporovat a extemporuje. Český herec komický průměrem zextemporuje nepoměrně větší procento své úlohy, než jeho zahraniční druzi. Jeho neúcta k textu jde citelně dále, nejen co do množství, ale také co do slohu. Lze pamatovat z pražských předních jevišť řadu extempore úplně ničivých, jež tu onu roli či hru přenášela (a obyčejně ponižovala) z jejího vlastního ovzduší do ovzduší zhola cizího a rušivého.

Vlasta Burian přes to se od herců liší vztahem k extempore právě obráceným: extempore, vlastní Burianův vtip, totiž daleko převažuje nad rolí a jejím textem. Role je pouhá mizivá záminka jeho básnivosti. V tom smyslu také Burian, vyjma vzácné případy, jako byl ten „Slaměný klobouk“ (ukázňovaný režisérem), nebo ten arcivévoda, v tom smyslu, pravím, Burian čerta se stará o roli, postavu, souvislost, kterou nenuceně trhá na kousky, rozbíjeje souhru, výjev, hru.

Dobrá, to je v pořádku, od toho je Burian Burianem. Nikdo od něho nečeká, že vytvoří „prokreslenou, přesvědčivou, výstižnou“ (a jak se všecky ty přívlastky jmenují) charakteristiku. Nikdo od něho nežádá, máme-li připomenout nedávný citát z „Přítomnosti“, aby hrál Othella.

Ale vyplývá z toho, co uvedeno, že Burian herec není. Celá podstata jeho umění tkví jinde.

Tkví prostě v kabaretě. V sólovém výstupu.

4.

Jeho sláva jím počala. Počala v době expresionismu a grotesky, jež mimo jiné kabaretní prostředky jako slohotvorné prvky povyšovala na jeviště. Byl to sloh deformační. V něm mohl Burian platit za herce, tím spíše, že mu herecké nadání nemůže být upíráno. Ale toto nadání není v jeho programu, je mu pouhou podružnou pomůckou jeho ostatních schopností. V jistém ohledu mu herectví slouží za folii, kterou přerůstá, za pozadí, od něhož se chce odrážet.

5.

Lze toto herectví, takto vymezené, přenést do filmu?

Při této otázce mohou odborníci umění filmového (o němž jinak ostatně, aspoň u nás, píše kdekdo) pisatele těchto řádků, jenž se dotud nikdy veřejně do filmu nemíchal, zakřiknout jako nekompetentního laika. Je-li však, jak obecně zvyk, možno, aby divadelní herci do filmu hráli, smí snad divadelník ve skromných mezích této otázky o něm psát. Omezí se co nejstručněji na její podstatu:

Film je o to reportážnější než jeviště, oč je fotografie svědečtější než výtvarné dílo, rukou stvořené. Iluse věrojatné skutečnosti čiší u černobílých obrazů na plátně pronikavěji, než z magické přítomnosti hercovy na rampě. Mechanisován a bez přímého styku s hledištěm herec na plátně musí více dbát o vnější souvislost hrané postavy.

Vlasta Burian ji i na jevišti udrží jen výjimečně. Mohlo by z toho vyplývat, že se do filmu nehodí. A „C. k. polní maršálek“ by tomu, přes svůj úspěch, nasvědčoval. Jeť, nakolik laik smí usoudit, přímo jako by naschvál sešit z momentů nefilmových. Nicméně zfilmovaný „Hadimrška“ přesvědčuje o opaku. Burian se do filmu hodí.

Záleží patrně na režisérovi.

I v divadle záleželo na režisérovi.

Burian má divadlo.

Má Burian režiséra?

6.

Burian je divadelní ředitel. Podnikatel. Chlebodárce. Nepotřebuje režiséra. Na programech režisérem někdo je. Na jevišti jím není nikdo. Na programech jsou herci. Na jevišti herců není, jsou jen statisté, aby mu přihrávali a se smíchem, jenž má zdůraznit šéfovu neodolatelnost, nepřetržitě vypadávali z rolí.

To se mstí na třikrát: na Burianovi, na hercích — a na obecenstvu.

Vlasto, ohlédni se, an vlk za tebou v ústrety.

Málokteré pražské divadlo těší se takovým návštěvám, jako Burianovo. Před málokterým stává tolik aut, a v málokterém hledišti se vítá tolik smokingů. K Burianovi chodí tak zvané lepší obecenstvo, schopné zaplatit sedadla o něco dražší, tuším, než v Národním. A toto obecenstvo se může popukat nad vtipy, jak následují.

Herec: Snad tomu také rozumím, mám několik semestrů práva. — Burian: A proč vám to tedy ta sestra neřekne? — Herec: Jaká sestra? — Burian: No, povídáte přec, že máte sestru, která studuje práva! — Obecenstvo: Hahaha! —

K tomuto vtipu je vskutku třeba výkladu: semestru = má sestru. Jiné, méně hluboké vtipy vyloží si inteligentní čtenář sám: „Já jsem letec a žádný zaostalec.“ — „Nemluvme o tom! — Naopak se v tom budeme patlat.“ — „Harmonie? Ne, žádná harmonika.“ — „Bez skel — mezka!“ — „Všecko v pořádku! — On chce kořalku! — Cpi nám ty svoje hořáky!“ — „Saprasti — pardon: sapristi!“ — „Telegram? No jo, tele, gram — gram telecího masa!“

Prosím vás, dí obecenstvo, nebuďte žádný škarohlíd, copak pořád s tou literaturou, člověk se chce jednoduše od srdce zasmát!

A ze srdce se směje, když uslyší: „Ó, vy jedno jelito — vaše práce! — je láska, která nemá sledě (následovníka)!“

Opravdu Burian už lepší vtipy neumí?

7.

Ovšemže umí. Občas křísne jiskrou až radost, krůpějí skutečného ducha, hlasem pravého humoru.

A ticho. Nikdo se nesměje. Nikdo to nezpozoroval. Skoro jako ve Stavovském. Burian honem zachrání situaci a někomu na jevišti řekne: „Vole!“ Jásot. Jako ve Stavovském.

Burian velmi často zachraňuje situaci. Je opatrný s dobrými vtipy, šetří jimi, až když má obecenstvo v hrsti a tak rozesmáté, že už ani neví, čemu se směje.

Vlasta Burian začínal téměř jako kritik lidské pošetilosti. Dnes co chvíli je její obětí. Náš zákazník, náš pán. Největší český komik si nevychoval své obecenstvo. Obecenstvo si vychovalo jeho.

8.

České divadlo těžce zápasí s nízkým vkusem svého obecenstva. Burian při své popularitě zmeškal tu veliký

úkol výchovný. Se svou strhující živelností mohl obecenstvo přivyknout na vyšší úroveň smíchu. S dobrým režisérem a nezkaženými herci mohl vytvořit jevištní typ, hodný světovosti, jejž by byl postavil proti typu Wericha a Voskovce, nedokonalému, ale nadprůměrnému. Namístě toho jej vidíme na jevišti přešlapovat jako ochotnického začátečníka. Je mu jedno, kde právě stojí, prochází se od herce k herci, jak ho napadne, nakládá s jevištěm jako s podiem. Jeho prostor nemá závaznosti pro něho ani pro ostatní, kteří taktéž přešlapujíce bezvadně čekají, až přijde na ně řada, bezbarvě odříkat větu. Většinou ani nenaznačují, že hrají, pokud pak to předstírají, s nepatrnými výjimkami obehrávají prastará komická klišé z „Humoristických listů" a cukr barvotiskového milování z pohlednic. Vizte jejich rakouské důstojníky, francouzské markýzy, židovské obchodníky, lordy v kamašísh a s licousy.*)

Kabaretní zákon, počkat, až se obecenstvo vychechtá, zplodil sloh věčných paus, přerušovaných gest, odpočívajících postojů. Ve filmů (viz „C. k. polního maršálka") tyto pausy jsou odhadovány předem při natáčení. Kde se myslilo, že se bude obecenstvo řehtat, prostě film stojí, herec nevpadá, obraz civí, kamera mele naprázdno. Dialog ne a ne se odlepit (viz milostnou scénu v besídce). V tomže slohu, tučně podškrtávajícím každou banalitu, pěkný „Hadimrška" je zohyzděn kopací orgií. S jakou vydatností se Burian opět a opět strefuje botou do zadku páně konsulova! (A s jakou vděčnou rozkoší se tím obecenstvo kochá!) Člověk by nevěřil, že vidí téhož Buriana, který zčista jasna, jako by byl herec nejen rozený, ale veliký, přímo po mošnovsku si dovede zatragédit. Na příklad hned v „Hadimrškovi", když se zoufale snaží vpašovat hodinky do ředitelovy kapsy a když je propuštěn. Jak mu zhubnou líce, jak zteskní nos, jak žalem šilhá. Nebo v „C. k. polním maršálkovi", když tenkým hláskem, ubohý erární oušlapek, skutečnému maršálkovi bázlivě zpívá osudnou a ostudnou písničku.

9.

V těchto chvílích je Burian veliký umělec. Jindy je varietní umělec. Jeho hravost ho vyučila imitátorem dam i hudebních nástrojů, bez cella vám něco „začelí" (jeden z jeho nejhezčích vtipů), takřka s holýma rukama předvede italskou operu z divadla „Assicurazioni generali", zbásní sám a sám věrojatně řeckořímský zápas, tančí kozáčka, zháší krotitelským bičem cigarety a palbou z winchesterovky svíčky jako čarostřelec amatér — dodejme hned: diletant. Umí-li, z vrozeného kabaretního ingenia, dokonale ovládnout všechny techniky kabaretní, tedy jako herec a divadelník, přes plnost svého šťavnatého nadání se spokojuje nejnižší mírou řemeslnosti, diletantským existenčním minimem úrovně. A tak i v kouzlech varietních.

Tato varietní kouzla jsou stereotypní vložka v jeho divadle. Více méně pravidelně hry jsou tam upraveny tak, aby někde ve druhém dějství mohl ukázat varietní číslo, při němž se ovšem představení nechá běžet. Jednou nám něco „začelí", jednou co by krotitel bičem stříhá papír, ve filmu Hadimrška metá gramofonovými deskami (představení v divadle jsem neviděl). Tam to působí neomylně, neboť plátno vynechá nebo vystříhá, co se případně nepovede. Na jevišti však výkon kontrole neuniká, a nejen Burian, i obecenstvo z něho dostane trému právě tak, jako když při dětské produkci osmiletý špunt sedá ke klavíru. Mají trému právem, neboť varietní číslo, ač skromné, se vždycky nepovede. Herec, v jehož ústech cigareta, ostatně z opatrnosti velmi nutné nasazená do dlouhatánské špičky, má být bičem zhašena, pod ličidlem zbledne, a Burian zbledne také. Nejistota, kterou žertovné přiznání Burianovo jen zvýší, trapně se rozhostí divadlem, bič práskne, a cigareta je zhašena — nebo také není. Ale obecenstvo si se vděčným potleskem oddychne, že to má za sebou, a Burian také. Hajný Hunderšmonc je svou ranou jistější než krotitel: ale přece z devíti výstřelů jedním chybí, na kteroužto míru střelecké umění není, myslím, třeba varietního čísla, při kratinké distanci (a bezpečnostních opatřeních po mém amatérském soudě rozhodně nedostatečných). Tajemství varietních efektů je stoprocentní jistota.

10.

A proč tedy Burian tohle dělá?

Protože nevystačí s divadlem a nevydrží hrát divadlo.

Ale proč tedy hraje divadlo?

Protože kabaret, jenž je pravá jeho půda, dá příliš mnoho práce, aniž je záruka, že se vyplatí. Do kabaretu je třeba čísel: textů, zpěvů, hudby, aktualit, subret, tanečníků a tanečnic originálních nápadů — zkrátka všeho, oč je v Čechách žalostná nouze. Dokud měl Burian kabaret, celý program byl jen výplň, než se obecenstvo dočkalo jeho. Ale za to v těch dvou půlhodinách, co vystupoval, mělo Buriana stoprocentního, živelného, pravého, básníka svých textů, tvůrce v žáru.

Tohle všechno se v divadle uspoří. Vezme se stará fraška, nějaká ta kulisa, nějaký ten přihrávač, na několik zkoušek se to všechno vyklopí a nese na stůl. U nás to stačí, ba jak ukázalo naše obecenstvo, stačí ještě méně — a nemusí se, kromě té varietní vložky, nic vymýšlet. V kabaretě si Burian musil vymyslit celý výstup, zde si vymýšlí jen vtipy a když ho náhodou nic nenapadne, říká konec konců třebas i roli, byť ovšem jen tak od oka na nějakých deset procent. Ostatek posype svým věčným „a tak vůbec tento jak se to říká, no vy mi rozumíte právě to jsem chtěl říci, jděte vy vole, no proto" atd., svými nenápodobitelnými odřezky nedokončených vět, kterými kdysi nádherně dovedl popsat loď „podle Pythagorovy věty", jež měla „okolo paluby klandr, aby na ni rybičky neskákaly". Mává při tom rukama a po domácku se utrhuje, ať je lordem, letcem či soudním radou nebo hajným, originální v masce a stereotypní ve hře, při níž si obecenstvo nevšimne, že místo někdejšího stoprocentního Buriana ve dvou půlhodinách se mu po tři hodiny čepuje Burian rozředěný, s falešnou divadelní pěnou onoho tak oblíbeného humoru, jemuž se říká „blödlování" či krásně po česku „blbnutí".

11.

Tohle není míněno politicky: ale to, co se dnes děje v Burianově divadle, to už není české švejkovství. To je kultura „Šejdru". Burian by mohl být českým Pallenbergem. Je nebezpečí, že ostane novým Laďánkem nebo Tichým. To je staroslavná tradice někdejších pražských „zpěváčků", ovzduší šantánu, přízrak Šimáčkovy „Palmy" z jeho „Jiného vzduchu".

Memento, Vlasta — ohlédni se, an vlk za tebou v ústrety. —

*) Tak Burian, vrchol české komiky, zároveň znamená nejnižší typ, českého divadla.

NOVÉ KNIHY.

A. M. Tilschová:

Gita Turaja.

Román. S obálkou J. Štýrského. Stran 298. Cena Kč 45·—. Vydal Fr. Borový, 1931.

A. M. Tilschová, která od předválečného románu psychologického a od barvité kresby individuálních typů velkoměstské rodiny buržoasní (Stará rodina, Vykoupení, Dědicové) přešla v popřevratových letech k modernímu sociálnímu románu kolektiva (Haldy), vrací se v posledním svém románu „Gita Turaja" ke své staré lásce. Zaznívá-li vůbec v tomto románu ohlas nějaké tendence, je to tendence lidskosti zdeptané válkou. Vře to zde za to ale hlasem lidských vášní, čeřených nervy zraňovanými sexem. A nad tím vším jako duha se klenoucí, vroucí pohled plný lidského soucitu. Dvěma lidsky nejkladnějšími figurami románu, všemi mastmi mazaným vídeňským advokátem Drem Weissbergrem a zázračným vojenským chirurgem Drem Heilbronnem, jako by chtěla vyretušovati nectnosti nanesené na židovstvo ve své předchozí tvorbě. Exotičnost námětu je dána titulní hrdinkou, jíž není nikdo jiný než neuvěřitelnými pověstmi opředená známá indická tanečnice a válečná špionka Mata Hari, zastřelená v 17. roce ve vincenneském lesíku u Paříže. Vlastní hrdinka románu Michaela, je dcera venkovského zvěrolékaře Maďara, již po zemřelé matce proudí v žilách slovenská krev. Vychovaná ve švýcarském pensionátě stane se za války sestrou ve vídeňském lazaretu. Zamiluje se do raněného francouzského důstojníka Maxe du Pont, kterého zachrání před smrtí zázračné ruce šeflékaře Heilbronna. Dr. Heilbronn, vědec svým povoláním a umělec svými sklony, přes to, že jemu samotnému není Michaela lhostejnou, umožní oběma milencům odjeti do Švýcar. Max du Pont odjede při výměně zajatců na doléčení plicního neduhu do Švýcarských Alp a Michaela jej doprovází jako ošetřovatelka. Zde se později vezmou. Gluon, malé sanatorium nedaleko Ženevy, je nejen mezinárodním útulkem nemocných a bohatých tohoto světa, ale i průchodní stanicí špionáže. Při návštěvě Ženevy setká se Michaela náhodně s Gitou Turajou, jejíž cesty zkřížily cesty tolika mužů, tedy i Maxe, a která se vznáší jako přízrak nad jejím osudem. Michaela získá její přátelství, aby po dlouhém vnitřním boji ji nakonec vydala do rukou Francouzů, kteří Gitu Turaju jako nebezpečnou špionku zastřelí. Smrtí Gity Turaji je však zabito i štěstí Michaely, která po dobrovolném odchodu od svého muže a na prvním stupni slávy filmové hvězdy se zastřelí, aby se tak naplnila slova starého doktora Weissbergera, že „nikdo nezná člověka před jeho smrtí".

A. M. Tilschová se tu zmocnila odvážně, ale s dokonalou uměleckou a tvůrčí kázní námětu, který jak pro literaturu, tak i pro film bude ještě dlouho nevyčerpatelnou studnicí fantasie.

Fráňa Šrámek:

Past.

Román. Spisů sv. VII. Stran 336. Cena Kč 30·—. Vydal Fr. Borový 1931.

Políčenou pastí je tu Šrámkovi onen zjev, nazývaný jinde ponuře: odvěký boj pohlaví. Nezáleží na tom, kde a jak je nastražena. Je to stejné na vesnici jako ve městě, mezi prostými i mezi rafinovanými. Jde jen o to, aby se to snášelo chlapsky. Proto není třeba nebýti při tom něžným. Již proto ne, že „když se takového něco děje v lese, je to vždycky trochu mytus".

Na Ladislava Šamce políčil Fráňa Šrámek ve svém posledním románu takových pastí nejméně šest. Prvou, když byl v oktávě. Uvízl v ní tentokráte spíše jeho otec-sedlák, neboť ani stáří se neubrání pošetilosti. Možnost studií na vysoké škole a snad i kariéra básníka byly ovšem tytam. Zbyl pouze osud chudého jednoročního dobrovolníka, který na návštěvě u svého kamaráda se zamiluje do jeho sestry. Odnese si z toho ale jizvu pro celý život, neboť děvčata jsou často střízlivá a dají přednost zajištěné existenci před srdcem básníka.

Vrací se z vojny, ale místo domů, uteče s herci, aby se stal klamaným milovníkem slečny Skalské, nejen na jevišti, ale i v životě. Osud mu však chystá novou past, jejíž otvor však je branou štěstí jeho vybouřených let. Ale ještě jedna past je naň políčena. Ta však již nezklapne. „Jsou snad pro nás, chlape omšelá, ještě dívky, které blýskají očima?" Román se rozbíhá do značné epické šíře, je tu celá galerie žen, od naivky až po intrikánku, venkovanka i měštka: Jsou tu muži chlapecky důvěřiví i chlapsky sebevědomí; hoši, ztrácející hlavu při prvém závanu „stříbrného větru" i prohnaní svůdci. A je tu především ona kouzelmá magie slov, jež omotávají smysly jako opojná hudba, vyvolávající již napřed náladovost scén, „kdy žádost těla má jen výraz pokorné prosby". A hlavně je tu glorifikace mládí. Je to stále jen věčně mladý Šrámek, jak ho známe z „Těla", „Křižovatek" a „Stříbrného větru".

Tři noví Franceové. Za redakce Jaroslava Zaorálka vyšly tento týden ve Spisech A. France v edici Pantheon, kterou vydává nakladatelská firma Fr. Borový v Praze, další tři svazky, dle pořadí XVIII., XIX., a XX. Traktér u královny Pedauky, stran 320, cena Kč 25·—, Názory pana Jeronyma Coignarda, stran 196, cena Kč 15·— a Povídky Jakuba Kuchtíka, stran 208, cena Kč 15·—, tvoří trilogii kolem postavy důstojného pana abbé Jeronyma Coignarda, staršího to bratra pana Bergereta, z „Historie našich dnů". V prvém díle trilogie, jímž je traktér u královny Pedauky, vypravuje Jakub Ménétrier, zvaný Kuchtík, vzpomínky na svého učitele abbé Coignarda, jehož životní moudrost vedla a ovlivňovala jeho léta puberty i duševního dospívání. Ústy tohoto počestně prostopášného, ale vždy duchaplného a originelního i když cynického filosofa, promlouvá k nám ovšem Franceova skepse o relativitě morálky a světské i náboženské spravedlnosti. Druhým dílem trilogie jsou Názory pana Jeronyma Coignarda, v nichž již názvy jednotlivých kapitol, jako: Státníci, Mississippská aféra, Nové ministerstvo, Páni konšelé, Armáda atd., prozrazují, že v nich Anatole France vykládá politické moudrosti. Promítneme-li do současnosti tuto kritiku korupce, politických faux pas demokracie a parlamentarismu se všemi světly a stíny, nabývá tato až nepříjemné podobnosti s politickými nemocemi naší doby, takže se nám vtírá bezděky dojem, jako by tyto kapitoly ani nebyly psány před rokem 1893, nýbrž v těchto dnech. V Povídkách Jakuba Kuchtíka, zakončujících tuto trilogii, sjednotil Anatole France dvě sbírky povídek, vyšlých již předtím odděleně. Překlady obstarali: J. Zaorálek, B. Mathesius a Jarmila Pospíšilová.

EDUARD HERRIOT: *„Idealismus koncepcí ustupuje dnes materialismu potřeb".*
Národohospodářské problémy Vám ujasní svými spisy nejlepší současný národohospodářský teoretik a praktik, universitní profesor a ministr financí **Dr. KAREL ENGLIŠ:**

FINANČNÍ VĚDA Nástin teorie hospodářství veřejných svazků. 412 stran. Brož. Kč 90·—. Váz. Kč 110·—
MALÁ FINANČNÍ VĚDA. Vychází v sešitech o 32 stranách po Kč 4·—. Obsáhne 10 sešitů. Dosud vyšly 2 sešity.
NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ 630 stran. Brožov. Kč 60·—. Váz. Kč 90·—.
OTÁZKY A NÁZORY 384 stran. Cena brožovaného svazku Kč 40·—.
STÁTNÍ ROZPOČET NA ROK 1928 32 stran. Cena brožov. výtisku Kč 3·—.
STÁTNÍ ROZPOČET NA ROK 1929 24 stran. Cena brožov. výtisku Kč 3·—.
STÁTNÍ ROZPOČET NA ROK 1930 20 stran. Cena brožov. výtisku Kč 3·—.
STÁTNÍ ROZPOČET NA ROK 1931 28 stran. Cena brožov. výtisku Kč 3·—.
TŘI ROKY FINANČNÍ POLITIKY 52 stran. Cena brožov. výtisku Kč 12·—.
KRISE A CENY 48 stran. . . . . Cena brožovaného výtisku Kč 4·—.
EKONOMIE A FILOSOFIE . . . . . Brož. Kč 8·—.

U všech knihkupců a v nakladatelství firmy
FR. BOROVÝ, PRAHA II., NÁRODNÍ TŘÍDA ČÍSLO 18.

Vrcholné dílo
ANATOLA FRANCE
je slavná trilogie:

TRAKTER U KRÁLOVNY PEDAUKY
320 stran. Brož. Kč 25·—
NÁZORY PANA JERONYMA COIGNARDA
196 stran. Brož. Kč 15·—
POVÍDKY JAKUBA KUCHTÍKA
208 stran. Brož. Kč 15·—
Všechny tři svazky spol. váz. v plátně Kč 65·—, v polokůži Kč 90·—
Dostanete u všech knihkupců a v nakladatelství
FR. BOROVÝ, PRAHA II., NÁRODNÍ TŘ. 18